

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Medle

REPATRIACIJA BEGUNCEV IZ BOSNE IN HERCEGOVINE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tanja Medle

Mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič

REPATRIACIJA BEGUNCEV IZ BOSNE IN HERCEGOVINE

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Repatriacija beguncev iz Bosne in Hercegovine

Begunci in notranje razseljene osebe se pri vračanju na svoje predvojne domove v BiH, srečujejo s številnimi težavami. Ekonomska situacija v državi je slaba, veliko je brezposelnih, revščine in težko se živi. Vrnjeni se pogosto srečujejo z diskriminacijo in zastraševanjem. Nespoštovanje zakonov, šibko in preobremenjeno sodstvo in nepripravljenost policije, da opravlja svoje naloge, pa spodkopavajo zaupanje v državne institucije. V državi imajo neurejen sistem pridobivanja pokojnin, zdravstvenega zavarovanja in neurejen sistem šolstva, ki kršijo pravice vrnjenih. Res, da je ena od osnovnih zahtev za vrnitev beguncev, obnovljena hiša ali stanovanje, da se imajo kam vrniti, a še pomembnejša je splošna klima v državi in ekonomska varnost. Tega pa v BiH primanjkuje, kar se močno odraža tudi v številu vrnjenih, saj se jih je od konca vojne pa do konca leta 2005 vrnila le slaba polovica. Kljub temu so si oblasti v sodelovanju z UNHCR, EU in OVSE zadale cilj, zaključiti proces vrnitve notranje razseljenih oseb in beguncev do konca leta 2006, vendar pravica do vrnitve nima nobenega roka.

Ključne besede: begunci, notranje razseljene osebe, vrnjeni

Refugees Repatriation from Bosnia and Herzegovina

The return bring many difficulties for refugees and internally displaced persons to a pre-war homes in BiH. Economic situation in country is weak, there is so many unemployment, poorness and it is hard to live. Returnees are often victim of discrimination and frightening. Disrespect for law, weak and overloaded judiciary and unpreparedness of police to perform their duty are factors, that dispossess the trust in state institutions. BiH has unarranged system of pension and health insurance and unarranged school system that violation rights of returnees. It is true, that the first requirement for a refugee family to return is housing, but more important is general climate in country and economic security. And lack of that in BiH reflects in number of returnees, because from end of the war till the end 2005 there has been registered not even a half of returnees. In spite of all that the authority in cooperation with UNHCR, EU and OSCE made a goal to finish process of returning of internally displaced persons and refugees till the end of 2006, however the right to return has no specified term.

Key Words: Refugees, Internally displaced persons, Returnees

Kazalo vsebine

1. UVOD	5
2. METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR.....	7
2.1 PREDMET PROUČEVANJA.....	7
2.2 CILJ PROUČEVANJA	7
2.3 HIPOTEZE.....	8
2.4 UPORABLJENE METODE.....	8
3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV.....	9
3.1 BEGUNCI.....	9
3.1.1 Določanje statusa beguncev.....	9
3.1.2 Konvencija o statusu beguncev in Protokol o statusu beguncev iz leta 1967.....	10
3.2 NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE.....	13
3.3 VRNJENI BEGUNCI IN VRNJENE NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE.....	13
3.4 PROSTOVOLJNA VRNITEV OZ. REPATRIACIJA	14
4. VOJNA V BOSNI IN HERCEGOVINI – KRATEK PREGLED DOGAJANJ.....	15
4.1 RAZMERE V BIH PRED ZAČETKOM VOJNE	15
4.2 POTEK VOJNE.....	16
4.2.1 Leto 1992.....	16
4.2.2 Leto 1993.....	17
4.2.3 Leto 1994.....	18
4.2.4 Leto 1995.....	19
4.3 KONEC VOJNE – DAYTONSKI SPORAZUM.....	20
5. BEGUNCI IZ BOSNE IN HERCEGOVINE	21
5.1 BEGUNCI IZ BIH V ŠTEVILKAH	22
5.1.1 Viri, osnova za pridobivanje podatkov o številu beguncev.....	22
5.1.2 Kvaliteta podatkov.....	23
5.1.3 Problemi, ki nastajajo pri štetju beguncev	23
5.2 BEGUNSKA POPULACIJA PO DRŽAVI AZILA	25
5.3 NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE IN BEGUNCI PO LETIH.....	26
6. VRAČANJE BEGUNCEV IZ BOSNE IN HERCEGOVINE	28
6.1 DOKUMENTI, KI UREJAJO VRAČANJE BEGUNCEV - ANEKS 7 DAYTONSKEGA SPORAZUMA: SPORAZUM O BEGUNCIH IN RAZSELJENIH OSEBAH.....	28
6.2 PRIPRAVE NA PROSTOVOLJNO VRNITEV BEGUNCEV	31
6.2.1 Priprave samih beguncev pred vrnitvijo v BiH.....	35
6.3 PONOVA INTEGRACIJA (REINTEGRACIJA), REHABILITACIJA IN REKONSTRUKCIJA VRNJENIH	36
6.3.1 Kaj morajo storiti sami begunci, ko se vrnejo v BiH:.....	40
6.3.2 Kje se lahko vrnjeni begunci prijavi za pomoč.....	40
6.3.2.1 Za uveljavitev lastninskih pravic	40
6.3.2.2 Rekonstrukcija.....	42
6.3.2.3 Humanitarna pomoč	42
6.3.2.4 Socialna varnost.....	42
6.3.2.5 Zaposlovanje.....	42
6.3.2.6 Zdravstveno zavarovanje.....	43
6.3.2.7 Pokojnine.....	43
6.3.2.8 Izobraževanje.....	43

6.4 RAZMERE V BIH, POGOJI ZA VRNITEV IN OVIRE NA POTI VRAČANJA	44
6.4.1 Problemi z nevrnjeno lastnino in obnovo	44
6.4.2 Diskriminacija v depresivni ekonomiji	47
6.4.3 Mono-etnične institucije	49
6.4.4 Varnost	51
6.4.5 Zapostavljenost pri izobrazbi	53
6.4.6 Pokojninsko in zdravstveno zavarovanje	54
6.4.7 Vrnitev zaradi prodaje	55
6.5 VRAČANJE BEGUNCEV V ŠTEVILKAH	57
6.6 KAKO NAPREJ	62
7. ZAKLJUČEK	63
8. LITERATURA IN VIRI	66
9. PRILOGE	73

Kazalo tabel

TABELA 5.1: VEČINA BEGUNSKE POPULACIJE PO DRŽAVI AZILA V LETIH 1992-2005 (V TISOČ-IH)	25
TABELA 6.2: VRNJENI BEGUNCI IN NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE V FEDERACIJO BOSNO IN HERCEGOVINO OD 1.1.1996 DO 31.12.2005	57
TABELA 6.3: VRNJENI BEGUNCI IN NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE V REPUBLIKO SRBSKO OD 1.1.1996 DO 31.12.2005	59
TABELA 6.4: VRNJENI BEGUNCI IN NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE V OKROŽJE BRČKO OD 1.1.1996 DO 31.12.2005	60
TABELA 6.5: VRNJENI BEGUNCI IN NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE V BOSNO IN HERCEGOVINO OD 1.1.1996 DO 31.12.2005	61

Kazalo grafov

GRAF 5.1: NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE V BIH PO LETIH	26
GRAF 5.2: ŠTEVILO BEGUNCEV IZ BIH PO LETIH	27

Kazalo prilog

PRILOGA A: ŽRTVE MIN PO IZVORU, PO LETIH IN PO MESECIH	73
--	----

1. UVOD

Z razpadom jugoslovanske federacije, osamosvajanjem posameznih republik in njihovim preoblikovanjem v nacionalne države je v večnacionalnih družbah, kakršna je tudi Bosna in Hercegovina (BiH), prišlo do etničnih konfliktov, ki so se v BiH med letoma 1992 in 1995 sprevrgli v najhujši oboroženi konflikt v Evropi po drugi svetovni vojni. Posledice strahotnega nasilja nad civilnim prebivalstvom, uničevanja, prisilnega izseljevanja, etničnega čiščenja in drugih grozot so privedle do popolnoma spremenjene demografske strukture družbe. BiH je imela po koncu vojne 1.200.000 beguncev, ki so si našli zatočišče zunaj države, 400.000 oseb je bilo ubitih ali pogrešanih, populacija se je iz predvojnih 4.400.000 zmanjšala na 2.800.000, od česar je bilo 1.100.000 oseb, ki so bile razseljene znotraj države (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/openssl.pdf?tbl=RESEARCH&id=3ae6bd484&page=publ#search=%22review%20of%20the%20unhcr%20housing%20programme%20in%20bosnia%20and%20hercegovina%22>, 5.9.2006).

Beguncem in notranje razseljenim osebam je bilo potrebno pomagati, saj so kazali tipične znake, kot so opredeljeni v mednarodnih konvencijah o beguncih. Begunci so iskali zatočišče predvsem v zahodnoevropskih državah in tudi v Srbiji, kjer so pomoč iskali predvsem begunci srbske narodnosti. Beg je bil večinoma kolektiven in prisilen. Begunci so se znašli v situaciji, polni negotovosti in strahu. Njihova življenja so bila odvisna od države zatočišča in porajala so se jim številna vprašanja. Kaj sledi sedaj? Kdaj se bodo lahko vrnil in če sploh se bodo lahko vrnil na svoje domove? Kaj se dogaja z lastnino, ki so jo pustili za seboj? Razjedala sta jih strah in negotovost. Ko je bil leta 1995 podpisan Daytonski sporazum, je bila postavljena osnova za izdelavo načrtov, ki so omogočali vrnitev beguncev nazaj v njihovo matično državo, v BiH.

Visoki komisariat Združenih narodov za begunce (UNHCR) je za vračanje beguncev izdelal posebne programe, ki omogočajo varno, dostojno in učinkovito vračanje. Begunci se lahko vrnejo organizirano, v skupinah ali posamezno. Pred vrnitvijo je potrebno opraviti veliko dejavnosti, da se vrnitev sploh lahko izvede. Potrebno je zbrati čim več informacij o izvorni državi, o možnostih, ki jih imajo begunci, ko se vrnejo, o možnostih, ki jih imajo, če izberejo katero drugo rešitev, npr. integracijo v državi azila ali preselitev v neko tretjo državo in potrebno jih je seznaniti, kaj morajo storiti, da bo njihova vrnitev varna in dostojna. Tudi begunci sami morajo urediti potrebne dokumente in druge listine, ki jih potrebujejo za vrnitev, javiti se morajo pri pristojnih oblasteh in prijaviti svoj premik.

Vsi pa seveda niso naredili tako in so se vrnilo že takoj, ko so razmere dopuščale, niso se javljali pri pristojnih oblasteh in zato je statistike o vrnjenih beguncih tako težko narediti popolne in točne.

Poleg želje po vrnitvi pa na vrnitev vpliva še veliko drugih dejavnikov. Od tega, kako se bodo vrnilo domov, do tega, kako bodo popravili svoje hiše, si pridobili zaposlitev, zdravstveno in socialno zaščito, finančno pomoč in še vrsta drugih dejavnikov, ki lahko zaviralno, nekateri pa tudi vzpodbudno, vplivajo na odločitev za vrnitev.

2. METODOLOŠKO – HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Predmet proučevanja v moji diplomski nalogi so begunci iz Bosne in Hercegovine oz. bolj konkretno, njihova vrnitev na domove. Katere so spodbude, ki jim omogočajo vračanje in s kakšnimi omejitvami se srečujejo pri vračanju. Pri analiziranju vračanja števila beguncev sem ločevala med begunci, ki so v času sovražnosti zapustili državo BiH in si poiskali zatočišče nekje v tujini in tistimi, ki so ostali znotraj države, a ne na svojih domovih t.i. notranje razseljene osebe. V analizo so bili vključeni vsi tisti, ki so se vrnili v državo oz. se preselili znotraj države do 31.12.2005.

2.2 CILJ PROUČEVANJA

Namen moje diplomske naloge je preučiti gibanje beguncev, na konkretnem primeru Bosne in Hercegovine, od trenutka, ko so morali zaradi agresije na njihovo državo zapustiti svoje domove in si najti zatočišče v drugih državah, do danes, ko se še vedno niso vsi vrnili na svoje domove.

V diplomski nalogi sem si tako prizadevala doseči naslednje cilje:

- opredeliti begunce in raziskati ureditev statusa beguncev v mednarodnih dokumentih;
- na kratko prikazati potek vojne v BiH, njene razsežnosti ter posledice;
- preučiti, tudi s podatki, beg prebivalcev s svojih domov ter prikazati, v katere države so se zatekali;
- predstaviti, kaj je potrebno storiti preden se begunci odločijo za vrnitev domov in kaj sledi takoj za tem, ko se vrnejo;
- predstaviti ovire, s katerimi se srečujejo begunci in notranje razseljene osebe pri vračanju na svoje predvojne domove;
- predstaviti spodbude, ki jim omogočajo uspešnejšo vrnitev;
- preučiti, tudi s podatki, potek vračanja beguncev in notranje razseljenih oseb na svoje domove.

2.3 HIPOTEZE

1. Varnostne, socialne in ekonomske razmere v Bosni in Hercegovini od podpisa Daytonskega sporazuma do konca leta 2005 in sprejeti dokumenti omogočajo, da se begunci lahko vračajo na svoje domove, vendar obstajajo omejitve, ki to vračanje zavirajo.
2. Glavni oviri pri vračanju beguncev sta nezadostno spoštovanje človekovih pravic in strah pred novimi sovražnostmi.
3. Večina beguncev iz Bosne in Hercegovine se je do konca leta 2005 že vrnila na svoje domove.

2.4 UPORABLJENE METODE

Za izdelavo diplomskega dela sem uporabljala naslednje metode družboslovnega raziskovanja:

- Z metodo *zbiranja in analize virov* sem si pridobila potrebno znanje in vpogled v problematiko, ki jo obravnavam.
- S pomočjo *deskriptivne (opisne) metode* sem opredelila temeljne pojme, ki so nujni za razumevanje naloge.
- Kasneje sem z *analizo in interpretacijo primarnih* (poročila mednarodnih organizacij, dokumenti posameznih držav) in *sekundarnih virov* (knjige in članki domačih in tujih avtorjev ter spletne strani) opredelila teoretična izhodišča za obravnavano temo.
- Pri podajanju in opredeljevanju številčnih podatkov, ki so povezani z vračanjem beguncev, pa sem uporabila *metodo analize statističnih podatkov*. Na tem mestu želim opozoriti tudi na problem netočnih podatkov oz. na razlike, do katerih je prihajalo, ko sem primerjala različne statistike o beguncih in vrnjenih v BiH. Jaz sem se osredotočila na statistične podatke, ki jih navaja UNHCR.

3. OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

3.1 BEGUNCI

Begunci so osebe, ki se nahajajo zunaj države, katere državljanstvo imajo ali države, v kateri imajo stalno prebivališče. Razlogi, zakaj zbežijo iz svoje države so zelo različni, zato lahko opredelimo različne kategorije beguncev.

UNHCR navaja razloge, zaradi katerih osebe takoj postanejo pod njegovo zaščito in pridobijo status begunca. To so:

- osebe, ki so priznane kot begunci po konvenciji Združenih narodov iz leta 1951, ki ureja status beguncev in njenim protokolom iz leta 1967;
- osebe, priznane kot begunci po konvenciji organizacije Zveze afriških držav iz leta 1969 in osebe, priznane kot begunci po načelih, ki so določeni v Cartagena deklaraciji;¹
- osebe, priznane kot begunci pri UNHCR skladno z njihovim statusom;
- osebe, predvsem v Evropi, ki jim je bila začasno priznana zaščita in se nahajajo v skupinah (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa33154>, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa32e82>, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa328c4>, 22.9.2005).

3.1.1 Določanje statusa beguncev

Begunce se lahko prepozna posamezno ali pa se kot begunce prizna celotno skupino. Pomembno je, da se pravilno določi status begunca na individualni osnovi, saj se ravno iz individualne osnove iskalcev azila določajo merila za njihove potrebe. V nekaterih primerih je, zaradi določenih okoliščin, lahko razseljena večja skupina in njihove člane lahko posamezno opredelimo kot begunce, vendar v takšnih situacijah množičnih pritokov ne bi bilo

---

¹ Deklaracija je bila sprejeta na podlagi posveta strokovnjakov iz Amerike, v novembru 1984. Deklaracija razširi definicijo beguncev in vključuje tudi "...osebe, ki so zapustile svojo državo, ker je bilo ogroženo njihovo življenje, varnost ali svoboda, zaradi splošnega nasilja, tuje agresije, notranjega konflikta, množičnega kršenja človekovih pravic ali okoliščin, ki so resno ogrozili javni red". Čeprav Cartagena deklaracija ni pogodba, so njeni predpisi upoštevani v Centralni Ameriki in so bili vključeni v nekatere nacionalne zakone (Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law, UNHCR, 2001; <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=PUBL&id=3d4aba564>, 28.2.2006-127).

praktično, da bi posameznike poskušali označiti kot begunce, saj so tudi zatočišča pripravljena za skupine, ki se jim prizna status begunca, pri čemer je jasno, da se vsak član skupine prizna kot begunec (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa31e54#zoom=100>, 22.9.2005).

3.1.2 Konvencija o statusu beguncev in Protokol o statusu beguncev iz leta 1967

V konvenciji o statusu beguncev se uporablja izraz »begunec« za vsako osebo, ki:

1. velja za begunca v skladu z dogovorom z dne 12. maja 1926 in 30. junija 1928 ali v skladu s Konvencijama z dne 28. oktobra 1933 in 10. februarja 1938, Protokolom z dne 14. septembra 1939 ali v skladu z Ustavo Mednarodne organizacije za begunce;
2. je zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951 in zaradi utemeljenega strahu pred preganjanjem zaradi njegove rase, vere, narodne pripadnosti, pripadnosti določeni družbeni skupini ali političnega prepričanja, izven države, katere državljanstvo ima in ne more ali zaradi takšnega strahu noče zahtevati varstva svoje države; ali oseba, ki nima državljanstva in je izven države, kjer je imela stalno prebivališče, pa se ne more ali se zaradi strahu pred takšnimi dogodki noče vrniti v to državo.

V konvenciji se »dogodki, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951« lahko razumejo kot:

1. »dogodki, ki so se zgodili v Evropi pred 1. januarjem 1951« ali
2. »dogodki, ki so se zgodili v Evropi ali drugod pred 1. januarjem 1951« in vsaka država pogodbenica bo ob podpisu, ratifikaciji ali pristopu k tej konvenciji dala izjavo, v kateri bo navedla, kateri pomen zgornjih besed zanjo velja zaradi obsega obveznosti, ki jih s to konvencijo prevzema (<http://www.mnz.si/si/upl/urupnot/predpisi/azil/Convention%201951.doc>, 26.10.2004; Izbrani dokumenti o zaščiti tujcev, prosilcev azila in beguncev).

Protokol o statusu beguncev pa dodaja, da se »/.../ glede na to, da konvencija o statusu beguncev, sestavljena dne 28. julija 1951 v Ženevi /.../ velja le za tiste osebe, ki so postale begunci zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951, glede na to, da so se po sprejemu konvencije zgodili dogodki, zaradi katerih je prišlo do novih beguncev in da ti begunci zato ne morejo biti zajeti s konvencijo /.../ » v prvem členu izpustijo besede »/.../

zaradi dogodkov, ki so se zgodili pred 1. januarjem 1951 in /.../« in besede »/.../ kot posledica takšnih dogodkov (<http://www.bh-hchr.org/Dokumenti/Protokol%20o%20statusu%20izbjeglica.doc>, 17.02.2006; Protokol o statusu beguncev v Polič, 1997: 82).

Konvencija se bo prenehala uporabljati za vsako osebo, na katero se nanašajo določila o uporabi izraza »begunec«, če:

1. je prostovoljno ponovno zaprosila za varstvo države, katere državljanstvo ima;
2. je glede na to, da je državljanstvo izgubila, to ponovno prostovoljno pridobila;
3. je pridobila novo državljanstvo in uživa varstvo države, katere državljanstvo je pridobila;
4. se je prostovoljno zopet nastanila v državi, ki jo je zapustila ali izven katere je živela v strahu pred preganjanjem;
5. so okoliščine, v zvezi s katerimi ji je bil priznan status begunca, prenehale obstajati in še naprej noče zahtevati varstva dežele, katere državljanstvo ima;
6. gre za osebo brez državljanstva in so okoliščine, zaradi katerih ji je bil priznan status begunca, prenehale obstajati ter se je zmožna vrniti v državo njenega stalnega prebivališča.

Ta konvencija se ne bo uporabljala za osebe, ki zdaj uživajo varstvo ali pomoč drugih organov ali agencij Združenih narodov (ZN), razen UNHCR.

Kadar bi takšno varstvo ali pomoč iz kateregakoli razloga prenehalo, položaj teh oseb pa ne bi bil dokončno urejen v skladu z resolucijami Generalne skupščine ZN, bodo te osebe že s samim nastopom takšne okoliščine v celoti upravičene do ugodnosti, ki jih zagotavlja ta konvencija.

Določbe te konvencije se ne bodo uporabljale za osebe, pri katerih obstajajo resni razlogi za domnevo:

1. da so storile zločin proti miru, vojni zločin ali zločin proti človečnosti, kot so določeni v mednarodnih instrumentih, ki določajo sankcije za ta kazniva dejanja;
2. da so pred tem, ko so bile sprejete kot begunci, izven dežele, ki jih je sprejela kot begunce, storili hud nepolitičen zločin;
3. da so krive za dejanja, ki so v nasprotju s cilji in načeli ZN.

V nadaljevanju konvencija opredeljuje še naslednje pravice, dolžnosti in ugodnosti, ki jih imajo države podpisnice te konvencije do beguncev ali begunci sami.

Vsak begunec ima dolžnost do države, v kateri se nahaja, ravnati se po zakonih in predpisih, ki veljajo v tej državi. Države pogodbenice pa morajo uporabljati določbe te konvencije enako za vse, ne glede na raso, vero ali deželo porekla beguncev.

Osebni status beguncev se določi glede na pravo države njegovega prebivališča in begunci morajo imeti na ozemlju vseh držav pogodbenic prost dostop do sodišč.

Begunci imajo pravico do opravljanja plačane zaposlitve in za njih ne veljajo omejitveni ukrepi pri zaposlovanju, če izpolnjujejo naslednje pogoje: da so v državi prebivali tri leta, da ima njihov zakonec državljanstvo države njihovega prebivališča (na to se ne more sklicevati, če je zakonca zapustil), da imajo enega ali več otrok, ki imajo državljanstvo države njihovega prebivališča ali če so bili teh omejitev že oproščeni.

V primeru omejevanja pri razdeljevanju proizvodov, ki jih primanjkuje, so begunci obravnavani enako kot domači državljani. Enako kot svoje državljane morajo države pogodbenice obravnavati begunce tudi v primerih dodeljevanja javne pomoči in podpore, pri plačah, socialnem zavarovanju in nadomestilih za smrt begunca, če je le-ta posledica delovne nesreče ter jim omogočiti osnovno izobraževanje.

Države morajo beguncem zagotoviti upravno pomoč, svobodo gibanja na njenem ozemlju in jim priskrbeti potne listine, če ne gre za ogrožanje nacionalne varnosti ali javnega reda. Za begunce veljajo enaki davki, pristojbine in takse kot za domače državljane. Če se begunec znajde nezakonito na ozemlju določene države, države pogodbenice ne uporabljajo kazenskih sankcij, če je begunec prišel neposredno z ozemlja, kjer sta bila ogrožena njegovo življenje in svoboda. Izgon begunca iz države pogodbenice je možen le, če za to obstajajo razlogi nacionalne varnosti ali javnega reda, vendar mu mora biti omogočeno, da predloži dokaze, ki ga razbremenjujejo krivde. Drugače pa države pogodbenice na noben način ne smejo zavrniti beguncev in jih poslati na ozemlje, kjer bi lahko bilo ogroženo njihovo življenje, razen v primeru, če je begunec pravnomočno obsojen in predstavlja nevarnost za to državo. Države pogodbenice morajo omogočati asimilacijo in naturalizacijo beguncev.

Države pogodbenice morajo sodelovati z Uradom visokega komisarja Združenih narodov za begunce in jim na njihovo zahtevo predložiti informacije o razmerah beguncev, izvajanju te konvencije in izvajanju zakonov, predpisov in uredb glede beguncev (<http://www.mnz.si/si/upl/urupnot/predpisi/azil/Convention%201951.doc>, 26.10.2004; Izbrani dokumenti o zaščiti tujcev, prosilcev azila in beguncev).

3.2 NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE

Notranje razseljene osebe predstavljajo kategorijo oseb oz. skupino oseb, ki so bile prisiljene zapustiti svoje domove ali prostore stalnega prebivališča kot posledica oboroženega konflikta, situacije splošnega nasilja, kršenja človekovih pravic, naravnih in drugih katastrof, ki jih je povzročil človek in niso prečkali meja svoje države (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=PUBL&id=3d4aba564>, 28.2.2006; <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Osebe torej, ki bi v primeru, da bi zapustile svojo državo, državo državljanstva ali stalnega prebivališča, potrebovale zaščito UNHCR, vendar so razseljene znotraj države. UNHCR jim vseeno nudi zaščito in pomoč zaradi zahteve Generalnega sekretarja ali pristojnih vodilnih organov OZN. Notranje razseljeni tako dobivajo pomoč in zaščito UNHCR neposredno ali v primeru, ko pomagajo beguncem ali vrnjeni populaciji. Zaradi tega je v praksi zelo težko točno ločiti posamezne skupine teh oseb (begunci, vrnjeni begunci, notranje razseljeni, vrnjeni notranje razseljeni).

V zadnjih letih se je tako UNHCR srečeval z osebami, ki (1) niso prečkale mednarodnih meja, to so notranje razseljene osebe, (2) z begunci, ki so se vrnili domov (vrnjeni) in so bili kratek čas lahko razseljeni znotraj svoje države, ker se niso mogli zaradi določenih razlogov vrniti na svoje predvojno prebivališče in osebami, ki (3) so se srečevale z razseljenostjo ali kakšnim drugim tveganjem zaradi oboroženega konflikta (tudi v primeru BiH) (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa33154>, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa32e82>, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa328c4>, 22.9.2005).

3.3 VRNJENI BEGUNCI IN VRNJENE NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE

Vrnjeni begunec je oseba, ki se je vrnila v svojo državo ali v skupnost, iz katere izhaja. Vrnjena notranje razseljena oseba pa je oseba, ki je bila razseljena na ozemlju lastne države in se je vrnila na svoje prejšnje prebivališče (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

3.4 PROSTOVOLJNA VRNITEV OZ. REPATRIACIJA

Prostovoljna vrnitev oz. prostovoljna repatriacija pomeni prostovoljno in svobodno vrnitev beguncev v državo državljanstva oz. državo, iz katere izhajajo, varno in z dostojanstvom. Prostovoljna repatriacija je, kadar razmere dopuščajo vrnitev v varnih in dostojnih okoliščinah, označena kot najboljša rešitev za begunce, saj jim omogoča, da zopet vzpostavijo življenje v družinskem krogu, pod zaščito in oskrbo svoje države. To pomeni tudi, da prenehajo dobivati mednarodno zaščito in se ponovno reintegrirajo v skupnost in državo, iz katere izhajajo (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Prostovoljna repatriacija torej temelji na svobodni odločitvi beguncev in je lahko organizirana (kadar poteka pod pokroviteljstvom UNHCR ali vlade) ali spontana (ko se begunci vračajo na lastno pest, sami in imata UNHCR in vlada majhen vpliv na proces vrnitve). Ocena celotne prostovoljno vrnjene populacije se izvaja na podlagi popisa v državi azila in državi vrnitve. Statistika prostovoljno vrnjenih predstavlja le delno sliko vseh vrnitev beguncev, saj se nekateri begunci, ki jim je bil priznan status azila, vrnejo v državo izvora, preden so razmere ugodne za vrnitev in to privede do notranje razseljenosti po vrnitvi, kar pa še otežuje načrtovanje vrnitve (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.htm?tbl=STATISTICS&id=42aff7e84>, 22.9.2005).

Najboljši scenarij je, da se begunci začnejo vračati, ko se konflikt konča, ko se vrne psihična varnost, ko so mine odstranjene in niso kršene človekove pravice. Svobodno se odločijo za vrnitev na podlagi vedenja o razmerah v njihovi državi.

V realnosti pa je na žalost velikokrat tako, da sta zaščita in pomoč, ki ju ima na voljo država azila, nezadostni in pomanjkljivi. Begunci morajo izbrati vrnitev domov v upanju, da so se razmere izboljšale od takrat, ko so zapustili svoje domove. Vrnitev v takšnih okoliščinah prinaša veliko tveganje, da bodo vrnjeni begunci še drugič prisiljeni zapustiti svoje domove. UNHCR zato poskuša, da bi bili izpolnjeni vsaj osnovni varnostni kriteriji za vrnitev. V primeru, ko so vrnitve spontane in brez pomoči, UNHCR vseeno poskuša pomagati, kolikor je mogoče (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=PUBL&id=3d4aba564>, 28.2.2006 - 76, 77, 134).

4. VOJNA V BOSNI IN HERCEGOVINI – KRATEK PREGLED DOGAJANJ

4.1 RAZMERE V BIH PRED ZAČETKOM VOJNE

V Bosni in Hercegovini so Muslimani, Srbi in Hrvati predstavljali tri poglavitne skupnosti, ki so v pripravah na prve svobodne volitve v republiki, 9. novembra 1990, ustanovili ločene politične stranke² (Silber in Little, 1996: 228).

18. novembra 1990 so bile v BiH izvedene prve svobodne večstrankarske volitve po drugi svetovni vojni in največ sedežev³ so dobile prav te tri stranke, ki so svoje programe zasnovale na nacionalni podlagi. Dejstvo, da je večina bosanskega volilnega telesa volila v skladu z etnično razdelitvijo, ni napovedovalo nič dobrega (The Europa v Šterbenc, 2000: 67). V letu 1991 so bile politične razmere v BiH vedno bolj napete in bosanski Srbi so začeli izvajati nekatere enostranske poteze. SDS (Srbska demokratska stranka) je začela spodkopavati vladne in politične ustanove s tem, da je začela bojkotirati skupščino in ustanavljati 'Srbska avtonomna območja'.⁴

14. oktobra 1991 so na zasedanju parlamenta BiH razpravljali o predlogu Predsedstva in SDA (Stranka demokratične akcije), po katerem naj bi bila razglašena neodvisnost BiH. Srbi so predlogu nasprotovali in so zapustili sejo, odločanje pa prepustili HDZ-BiH (Hrvaška demokratična skupnost – podružnica BiH) in SDA. Vedno znova so poudarjali, da bodo razglasili svojo lastno državo, če ne bodo mogli ostati v Jugoslaviji (Silber in Little, 1996: 235-239).

Da bi mednarodna skupnost priznala Bosno kot neodvisno državo, so morali biti izpolnjeni določeni pogoji. V republiki so pod mednarodnim nadzorom 29. februarja in 1. marca 1992 organizirali referendum, na katerega so bili pozvani vsi državljani BiH. Referenduma se je udeležilo 63,4 odstotka volilnih upravičencev, v prid neodvisnosti se jih je izreklo 99,43 odstotkov. Kot je bilo pričakovati, se referendumu ni udeležilo srbsko prebivalstvo. 3. marca 1992 je Alija Izetbegović razglasil neodvisnost BiH. Skupščina Bosanskih Srbov se je 24. marca 1992 izrekla proti svobodni in suvereni Bosni in Srbi so 27. marca razglasili

---

² Muslimani so ustanovili Stranko demokratične akcije (SDA). Njen voditelj je postal Alija Izetbegović. Srbi so ustanovili Srbsko demokratsko stranko (SDS), katere voditelj je postal Radovan Karadžić. Hrvatje so oblikovali bosansko podružnico Hrvatske demokratske zajednice (HDZ-BiH) (Silber in Little, 1996 : 223-226).

³ Muslimani, ki so predstavljali 43,5 odstotka prebivalcev so podprli SDA, ki je dobila 86 sedežev v parlamentu, Srbi, ki so predstavljali 31,2 odstotka prebivalcev so podprli SDS, ki je dobila 72 sedežev, Hrvatje, ki so predstavljali 17,4 odstotka pa so volili HDZ-BiH, ki je v parlamentu dobila 44 poslanskih mest (The Europa v Šterbenc, 2000: 67).

⁴ Srbska avtonomna območja so obsegala Hercegovino, Krajino, Romanijo in Severozahodno Bosno.

ustanovitev 'Srbske republike v Bosni in Hercegovini', ki je obsegala vsa področja pod srbskim nadzorom. Vlada BiH je to entiteto razglasila za nezakonito (Pirjevec, 2003: 122-125, 130-132). 6. aprila 1992 je Evropska skupnost priznala suverenost Bosne in Hercegovine, dan kasneje pa so ji suverenost priznale tudi ZDA (Pirjevec, 2003: 135). V tem času pa so se začeli prvi napadi srbske vojske na ozemlje Bosne in Hercegovine.

4.2 POTEK VOJNE

4.2.1 Leto 1992

Med 27. marcem in 4. aprilom 1992 so paravojaške enote⁵ iz Srbije in JLA s terorjem preganjali muslimansko prebivalstvo in izvajali tako imenovano 'etnično čiščenje'. Ljudi so prisiljevali k podpisu izjave o lojalnosti in zbirali za orožje sposobne moške, predstavnike politične, kulturne in gospodarske elite so pobili, druge pa odpeljali v koncentracijska taborišča. Ženske, starce in otroke, ki jih niso internirali, so razgnali, izropali so njihove domove in jih na koncu zažgali. V tej spomladanski ofenzivi je bilo pobitih najmanj 35.000 ljudi, po podatkih UNHCR je bilo 420.000 ljudi pregnanih z domov, dnevno pa so v povprečju porušili kakšnih 200 hiš (Pirjevec, 2003: 143-145). Do konca aprila 1992 je zaradi terorja iz Zvornika, Foče in Višegrada pobegnilo 95 odstotkov vseh tam živečih Muslimanov (Malcolm v Šterbenc, 2000: 69).

Poudariti je treba, da so bile srbske sile zelo dobro oborožene, tudi zaradi orožja, ki so ga prevzele od JLA, medtem ko enote BiH niso posedovale skoraj nikakršne oborožitve. Oblast v BiH je bila v vojaškem smislu popolnoma nepripravljena. Obstajale so le majhne neregularne skupine, ki so jih organizirali lokalni poveljniki. Šele 20. maja 1992 je bila ustanovljena Armada BiH (Gow v Dolinar, 1997: 34; Keesing's v Šterbenc, 2000: 69). Srbsko 'etnično čiščenje' se je na ozemlju BiH nadaljevalo tudi med majem in avgustom 1992 (Silber in Little, 1996: 268-282).

Julija 1992 so bosanski Hrvati v zahodni Hercegovini ustanovili svojo državo 'Hrvaško skupnost Herceg-Bosno', ki je imela lastno ustavo in lastne oborožene sile. Septembra je ustavno sodišče Bosne in Hercegovine razsodilo o protiustavnosti Herceg-Bosne, kar je spodbudilo Hrvate k novim sporazumom s Srbi (Pirjevec, 2003: 195). Jeseni 1992 sta na istem ozemlju tako obstajali dve vzporedni vojski – HVO (Hrvaški obrambni svet) in vojska

---

⁵ Šlo je za 'Srpsko dobrovoljačko gardo', katere vodja je bil Arkan, 'Šešljeve četnike', 'Bele orle', 'Rumene ose', 'rojaliste', 'Srpsko gardo', 'prostovoljce' pročetniške organizacije iz Srbije in Črne Gore, enote Milana Martića in 'specialce' Zveznega sekretarijata za notranje zadeve (Čekić, 1994: 201).

Bosne in Hercegovine. Med njima je prihajalo do razprtij, ki so se še poglobile oktobra 1992, ko so Jajce zavzeli Srbi. Kljub razprtijam sta Tuđman in Izetbegović 1. novembra podpisala sporazum, s katerim sta se zavezala, da bodo Hrvati sprostili promet med Hercegovino in Bosno in sprejeli skupno poveljstvo oboroženih sil (Pirjevec, 2003: 197). Pozimi 1992-1993 so postali Hrvati srbski partnerji pri ohranjanju obleganja Sarajeva, čeprav so bili uradno še vedno zavezniki bosanske vlade (Silber in Little, 1996: 324).

V prvem obdobju vojne ni prišlo do mednarodne vojaške akcije⁶ in v BiH so prišli pripadniki modrih čelad.⁷

4.2.2 Leto 1993

2. februarja 1993 je bilo v Ženevi sklicano zasedanje konference o bivši Jugoslaviji, ki so se je udeležili vsi najpomembnejši predstavniki sprtih narodov in politiki dveh sosednjih držav (Hrvaške in Jugoslavije). Na tej konferenci je bil predstavljen nov mirovni načrt⁸ – Vance-Ownov⁹ načrt -, ki pravi, da ni mogoče ustvariti treh ozemeljsko ločenih držav, ampak je edina možnost oblikovanje decentralizirane države.

Spomladi 1993 je sporu med Srbi in Muslimani sledil še spor med Hrvati in Muslimani. Hrvati so na območjih, ki naj bi jim pripadla po Vance-Ownovem načrtu, uvajali denar in simbole matične domovine ter odstavljali župane in postavljali cestne zapore, da bi Muslimanom preprečili dobavo orožja. Ker Muslimani niso zapustili 'hrvaških kantonov', kot je vladnim četam 10. aprila 1993 ukazal HVO, je le-ta prešel v odkriti napad. Nasilje se je zelo razširilo v osrednji Bosni, vrhunec pa je doseglo s pobojem v Ahmićih. Do konca meseca so enote HVO po srbskem vzoru 'čistile' vsa ozemlja, ki so jih zahtevale zase. 9. maja so

---

⁶ Oblasti v BiH so že maja in junija 1992 prvič zahtevale vojaško intervencijo. Sredi julija 1992 je Avstrija, skupaj z Nemčijo in Madžarsko, predlagala, naj ZN razmislijo o vojaški intervenciji v BiH, da bi ustavili bojevanje, vendar ZDA, Velika Britanija in Francija niso hotele podpreti tega predloga (Ramet, 1992: 95).

⁷ Mirovne enote OZN (United Nations Protection Force – UNPROFOR) so bile prvotno ustanovljene za Hrvaško, vendar se je po izbruhu nasilja v BiH njihov mandat prenesel na to državo. UNPROFOR je svojo prvo nalogo v BiH začel opravljati junija 1992, ko je nadzoroval sarajevsko letališče, še isti mesec pa je začel skrbeti za razdeljevanje humanitarne pomoči (The United Nation v Dolinar, 1997: 35).

⁸ Načrt je predvideval takojšnje, brezpogojno premirje pod okriljem OZN, demilitarizacijo dežele, potrjeval je obstoj treh konstitutivnih narodov v BiH in predvideval njeno razmejitev na deset pokrajin, kjer bi vsaka imela svojo skupščino in policijo, skupna bi bila samo obramba in zunanja politika. Načrt je Muslimanom obljubljal 32,3 odstotka ozemlja, Srbom 42,3 odstotka in Hrvatom 24,5 odstotka. Tako bi nastala prav posebna država, ki bi bila še leta pod nadzorom Združenih narodov in Evropske skupnosti (Pirjevec, 2003: 211-214). Čeprav so načrt kar močno kritizirali, ga je ES podprla. Hrvatje so ga v celoti podpirali, Srbi in Muslimani pa mu niso bili preveč naklonjeni (Pirjevec, 2003: 218). Ko je že izgledalo, da bodo Srbi podpisali načrt, se to ni zgodilo in ko so se načrtu odpovedali Srbi, so se mu odpovedale tudi ZDA (Silber in Little, 1996: 314).

⁹ Lord David Owen (v imenu ES) in Cyrus Vance (v imenu OZN) sta bila 27. avgusta 1992 imenovana za sopredsednika Mirovne konference o Jugoslaviji. Pod njunim vodstvom je 3. septembra 1992 začela z delom stalna Ženevska mirovna konferenca o Jugoslaviji (Dolinar, 1997: 35).

enote HVO napadle Mostar in ga v nekaj dneh uničile in opustošile do konca, večino prebivalstva pa pregnale v vzhodni del mesta. Pri osvajanju mest so se Hrvatje posluževali enakih prijemov kot pred njimi Srbi: posiljevanja, plenjenja, rušenja, požiganja in uničevanja (Pirjevec, 2003: 249-254). Armada BiH je bila že nekoliko bolj organizirana in oborožena, da se je lahko kosala z oboroženimi enotami HVO. Osvojili so nekatera ozemlja v osrednji Bosni, a še vedno so trpeli veliko pomanjkanje, ker je ves čas veljal embargo na dobavo orožja.

4.2.3 Leto 1994

Kljub pogovorom o razdelitvi BiH so se spopadi še vedno nadaljevali. V mednarodni skupnosti se je začelo uveljavljati stališče, da gre za državljansko vojno, »boj vseh proti vsem«. 5. februarja se je zgodil napad na sarajevsko tržnico, kjer je bilo ubitih 67 ljudi, več kot 200 pa ranjenih. Ta dogodek je zdramil Zahod, da končno ukrepa. NATO je bosanskim Srbom, ki so obkoljevali Sarajevo, 9. februarja postavil ultimatum: v desetih dneh morajo umakniti svoje težko orožje dvajset kilometrov od mestnega središča ali ga postaviti pod nadzor OZN, v nasprotnem primeru bo prišlo do letalskih napadov nanj. Srbi so ta ultimatum sprejeli šele, ko je v Sarajevo prišlo štiristo ruskih pripadnikov modrih čelad. Obstreljevanje je sicer ponehalo, a Sarajevo je ostalo še vedno obkoljeno (Silber in Little, 1996: 339-348).

Med Natovim ultimatom so ZDA skušale spraviti skupaj Muslimane in Hrvate, ki so se še vedno bojevali med seboj. Varnostni svet je postavil rok dveh tednov, da Hrvaška umakne svojo redno vojsko ali pa jo čaka osamitev, gospodarski propad in vojskovanje brez konca. Hrvaška ne more pričakovati mednarodne podpore pri umiku srbske vojske iz Hrvaške, če njena vojska ostaja v BiH (Silber in Little, 1996: 352-353). Muslimansko-hrvaški spopad se je tako končal 18. marca s podpisom Washingtonskega sporazuma in ustanovitvijo Federacije BiH¹⁰ (Dolinar, 1997: 36).

Ko so že mislili, da bodo lahko sarajevski model razširili na celo državo, se to ni zgodilo. Srbi so začeli z obleganjem še tretje od vzhodnih enklav,¹¹ Goražde, ki so ga najtežje zlomili in je bilo strateško najpomembnejša vzhodna enklava. Ker sovražnosti niso prenehale, so Natova

---

¹⁰ Federacija BiH je nastala na podlagi pogajanj med hrvaškimi, bosanskimi in ameriškimi diplomati. Zajemala je ozemlje pod nadzorom Muslimanov in Hrvatov. Razdeljena je bila na kantone, vodila jo je močna zvezna vlada, ki je bila pristojna za obrambo, zunanje zadeve in ekonomsko politiko. Pristojnosti so bile razdeljene med dve nacionalni skupnosti, funkcija premiera in predsednika pa naj bi vsako leto rotirala (Keesing's v Dolinar, 1997:36).

¹¹ Drugi dve: Srebrenica in Žepa.

letala 10. in 11. aprila bombardirala poveljniški bunker srbskega topništva.¹² Obleganje in napadi na mesto so potihnili samo za kratek čas. Mednarodna skupnost je Srbom postavila ultimat.¹³ Ofenziva je bila po tem ultimatu ustavljena (Silber in Little, 1996: 355-366).

Avgusta je Srbija prekinila stike z bosanskimi Srbi, ker le-ti niso hoteli sprejeti načrta¹⁴ skupine za stike.¹⁵ Promet, z dobavami orožja in drugih sredstev, se je ustavil in pretrgane so bile telefonske zveze. Vendar je, kljub temu da je uradno veljala blokada, Srbija še naprej oskrbovala bosanske Srbe z nujnimi vojaškimi potrebščinami (Silber in Little, 1996: 367-376).

Vojna se je nadaljevala. Letalskih napadov spet ni bilo, da bi ustavili srbsko ofenzivo. Srbi so dokazovali, da ni mednarodne volje, da bi šibkega zaščitili pred močnim. Za dosego svobode in varnosti svojega naroda potrebuješ samo veliko vojsko. Zmagujejo močnejši in ne pravičnejši.

4.2.4 Leto 1995

Z združenimi močmi Armade BiH in HVO-ja so se začeli kazati tudi vojaški rezultati. Še vedno je veljal embargo na dobavo orožja, ampak kljub temu je Armada BiH izvedla nekaj ofenzivnih operacij. Mednarodna skupnost je izvedla le nekaj omejenih letalskih napadov na vojaško infrastrukturo bosanskih Srbov. Na letalske napade so bosanski Srbi odgovorili z zajemanjem pripadnikov UNPROFOR-ja, ki so jih kot talce uporabili za zavarovanje svojih vojaških objektov (Keesing's v Dolinar, 1997: 37).

6. julija so bosanski Srbi začeli ofenzivo proti Srebrenici in jo 11. julija tudi osvojili. Potem pa je prišlo do velikih pokolov in zločinov proti civilnemu prebivalstvu. Tisoči beguncev so bežali iz Srebrenice. UNPROFOR in UNHCR sta bila povsem nepripravljena na sprejem tako velikega števila beguncev in vladal je pravi kaos. Ta kaos so izkoristili bosanski Srbi in zasedli mesto Žepo, 20. junija pa so začeli napadati še mesto Bihać. 22. julija sta predsednika Bosne in Hrvaške oživila sporazum o vojaškem zavezništvu, ki je med drugim predvideval tesno sodelovanje med njunima oboroženima silama. Združene enote obeh držav so začele

---

¹² Z resolucijo 836 je Varnostni svet modrim čeladam dovolil, da uporabijo silo v samozaščiti, če bodo območja pod njihovim varstvom bombardirana, vojaško napadena ali izolirana in bo otežkočen pristop modrih čelad in humanitarnih konvojev. Obenem pa je razširil Natovo pristojnost na območju, saj ga je pooblašчал, da poseže s svojimi letali, če bosta tako zahtevala UNPROFOR in generalni sekretar (Pirjevec, 2003: 258).

¹³ Če ne bodo takoj prekinili ognja, umaknili čet tri kilometre od središča mesta (do 23. aprila) in umaknili težko orožje dvajset kilometrov od mesta (do 26. aprila), jih čakajo novi letalski napadi (Silber in Little, 1996: 364).

¹⁴ Načrt je predvideval, da 51% ozemlja namenijo Muslimanom in Hrvatom, ostalo pa Srbom (Silber in Little, 1996: 367-376).

dosegati pomembne rezultate in odvzeti ozemlja bosanskim Srbom. Konec julija sta zasedli mesti Bosansko Grahovo in Glamoč, ki sta bili velikega strateškega pomena zaradi komunikacijskih zvez med Krajino in jugozahodno Bosno. V začetku avgusta so bili bosanski Srbi porinjeni stran od Bihaća (Pirjevec, 2003: 399-414).

Konec avgusta se je začela največja operacija mednarodne skupnosti proti bosanskim Srbom. NATO-va letala so napadala srbske cilje po celotni BiH, uničevala radarska, raketna, komunikacijska in topniška mesta (Keesing's v Dolinar, 1997: 38). Armada BiH, hrvaška vojska in HVO so med 11. in 17. septembrom napadali ozemlja pod nadzorom bosanskih Srbov v srednji in zahodni Bosni. Ko je Federacija BiH obsegala enainpetdeset odstotkov ozemlja BiH (22% so nadzorovali Hrvati, 28% so nadzorovali Bošnjaki), je bila ustvarjena podlaga za sklenitev Daytonskega sporazuma novembra 1995.

4.3 KONEC VOJNE – DAYTONSKI SPORAZUM

1. novembra 1995 so se v Daytonu začela mirovna pogajanja, na katerih so sodelovale delegacije vseh treh sprtih strani (Hrvaške, BiH in Srbije). Po burnih pogajanjih so končno le sklenili dogovor. 14. decembra so tako predsedniki Bosne in Hercegovine, Srbije in Hrvaške, podpisali sporazum¹⁶ v dvorani Elizejske palače v Parizu. Kot priče so bili predsedniki Francije, Amerike in Nemčije ter predstavniki vlad Velike Britanije, Španije in Rusije (Silber in Little, 1996: 383).

Premirje je bilo sklenjeno, vojna je bila končana, a pustila je razrušeno in uničeno državo. Njena zapuščina je bila 200.000 do 250.000 mrtvih, 50.000 ljudi je bilo mučenih, 20.000 žensk posiljenih. V državi naj bi bilo 143 skupnih grobišč in 715 koncentracijskih taborišč. 2.300.000 ljudi je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove in iskati zatočišče znotraj države ali v tujini. Posledice, ki so nesprejemljive za sodobni, moderni svet (Pirjevec, 2003: 460).

---

¹⁵ Skupina za stike je bila ustanovljena 26. aprila 1993 v Londonu. Njene članice so bile Velika Britanija, Rusija, Nemčija, Francija in ZDA. Opravljala je posredniško-mirovno nalogo (Dolinar, 1997: 37).

¹⁶ Sporazum je določal naslednje: - Bosna in Hercegovina je celovita, mednarodno priznana država, njena prestolnica je Sarajevo, ki je odprto mesto, čeprav je znotraj Muslimansko-hrvaške Federacije (Federacije BiH); - Država bo združevala Federacijo BiH (51% ozemlja BiH) in Republiko Srbsko (49% ozemlja BiH), imela pa bo federalno ustavo, dvodomni parlament, ustavno sodišče, skupno predsedstvo, enotno valuto in centralno banko. Člane predsedstva in parlamenta BiH bodo volili na demokratičnih in svobodnih volitvah, ki bodo potekale pod mednarodnim nadzorom. - Beguncem je sporazum zagotavljal vrnitev domov, v vsej državi naj bi veljala svoboda gibanja, spoštovanje človekovih pravic in državljanskih svoboščin bodo zagotavljale mednarodne policijske sile pod nadzorom neodvisne komisije. - Vojne zločince bo čakal sodni pregon in izključitev iz vseh političnih in vojaških funkcij. - Sporazum predvideva tudi razmestitev 60 000 pripadnikov mirovnih sil v BiH, ki bodo pod poveljstvom zveze Nato varovali mednarodno priznane meje BiH. - ZDA bodo Varnostnemu svetu OZN predlagale sprejetje resolucije o preklicu gospodarskih sankcij zoper ZRJ in odpravi prepovedi uvoza orožja v BiH (Pirjevec, 2003: 450-451; Silber in Little, 1996: 383-384).

5. BEGUNCI IZ BOSNE IN HERCEGOVINE

Begunci iz Bosne in Hercegovine so tipični begunci, ki so bežali pred vojnimi strahotami, da bi zavarovali svoja življenja. Zaradi množičnih pobojev, predvsem muslimanskega prebivalstva, pa tudi hrvaškega civilnega prebivalstva, rušenja njihovih hiš, uničevanja in nasilnega odvzemanja premoženja, pregonov v koncentracijska taborišča in izgonov iz etnično mešanih območij so bili očitni znaki, da so se begunci znašli v katastrofalnih razmerah in resnih nevarnostih. Begunci so prisilno zapuščali svoje domove in puščali svoje premoženje v negotovih razmerah, podpisovati so morali listine, s katerimi so se odpovedali svojim domovom in premoženju, če le-to že ni bilo uničeno (Klinar, 1992: 775).

Begunci so bežali proti zahodu, na Hrvaško, v Slovenijo in naprej v Avstrijo, na Madžarsko in naprej v druge zahodnoevropske države (Klinar, 1992: 775-776), kasneje pa tudi proti jugu. Obstajali sta dve glavni poti, po katerih so begunci bežali. Prvo pot, ki je vodila v sosednjo Hrvaško, so iz Foče in Višegrada desetisoči peš prehodili čez gore, pogosto cele dneve, dokler niso našli varnega kraja. Nekateri so med potjo umrli in omagali, ker so bili prešibki, da bi mogli naprej. Drugi so prispeli v organiziranih konvojih zaseženih avtobusov. Veliko ljudi iz zahodne Bosne so stlačili na vlak, vagone zapečatili in jih odpeljali v Zagreb, kjer pa jim niso mogli priskrbeti namestitve zaradi pol milijona hrvaških razseljenih oseb iz prejšnjega leta.¹⁷ Hrvaška vlada je pozvala ES, naj začne sprejemati večje število beguncev, le-ta pa se je na enodnevni konferenci v Ženevi odločila, da je treba begunce namestiti čim bližje domu, da se bodo lahko vračali, ko bodo sovražnosti prenehale.

Ko je Hrvaška zaprla vrata beguncem, jim je ostal samo beg proti jugu, v osrednjo Bosno in naprej v Srbijo. Hodili so peš, po gorskih poteh in s seboj nosili toliko premoženja, kolikor so jim dopuščale moči. Na poti so jih ustavljali Srbi, streljali na njih in jih pretepali. Po več dneh hoje so prišli do mesta Travnik, ki se je poleti 1992 spremenilo v velikansko begunsko taborišče. To ozemlje je bilo pod vladnim nadzorom (Silber in Little, 1996: 271-272).

Begunci, med katerimi so prevladovali predvsem ženske, starejši in otroci, so bili na milost in nemilost podvrženi administraciji in humanitarnim organizacijam v tujem okolju. Med njimi se je pojavljal močan občutek degradacije, strahu pred prihodnostjo in negotovosti, ker niso vedeli, kaj se dogaja v njihovem okolju in kdaj, če sploh, se bodo lahko vrnil domov. Njihova nadaljnja usoda ni bila odvisna od njih samih, ampak od dogajanj v njihovi domači družbi, od odločitev administrativnih organov, od pomoči sorodnikov in prijateljev, h katerim so se

---

¹⁷ Vojna na Hrvaškem leta 1991 (29. julij 1991 – 2. januar 1992, ko naj bi začel veljati dogovor o uveljavitvi premirja) (Pirjevec, 2003: 67-110).

zatekli. V zbirnih centrih in taboriščih sta bili njihova osebna svoboda in zasebnost pogosto omejeni.

Beg beguncev iz BiH je bil kolektiven, ti tokovi so se stekali predvsem v zbirne centre drugih držav, in individualen, ki je temeljil predvsem na prihodu beguncev k sorodnikom in prijateljem v drugih državah.

Življenje v zbirnih centrih ni bilo ravno udobno. Število ljudi je bilo veliko, prostora je bilo malo, imeli so težave s prilagajanjem na neugodne življenjske razmere in uspelo jim je zadovoljevati le primarne eksistenčne potrebe, mnoge druge (npr. religiozne, kulturne, politične, ...) pa so ostale nezadovoljene (Klinar, 1992: 776).

5.1 BEGUNCİ IZ BIH V ŠTEVILKAH

5.1.1 Viri, osnova za pridobivanje podatkov o številu beguncev

V večini držav obstaja več kot en vir, ki je odgovoren za vodenje statistike o beguncih, kar pa zelo otežuje pregled na nacionalni ravni. V državah, kjer se nahajajo begunci, ponavadi obstaja ločen sistem registracije za tiste, ki se nahajajo v zbirnih centrih, taborih za begunce, za tiste, ki se nahajajo v urbanih območjih, ki živijo med lokalnim prebivalstvom in tudi za tiste, ki ne prejema nobene pomoči. Te statistike so zato zelo različne in tudi različne kvalitete. Organizacije, ki so dejansko odgovorne za registracijo beguncev in ugotavljanje njenega števila, se od države do države razlikujejo. To je lahko vlada, nevladne organizacije, UNHCR ali pa kombinacija vseh treh. V bolj razvitih državah so spontani prihodi iskalcev azila, nove naselitve beguncev in tistih, ki iščejo začasno zaščito, ponavadi zabeležene ločeno, pri različnih organizacijah in ob različnih časovnih točkah. Čeprav so poskušali narediti vse, da bi bila statistika kar najbolj popolna, še vedno obstajajo populacije in premiki ljudi, ki niso znani UNHCR. Vlade, lahko tudi zaradi pomanjkanja časa, ne zabeležijo vsakega premika v begunski populaciji in ker UNHCR ni direktno vključen na terenu, so te statistike lahko malo drugačne od dejanskega stanja begunske populacije v neki državi. Če navedem kot primer vrnitev beguncev, je UNHCR prisoten, ko gre za organizirano, prijavljeno vračanje na obeh straneh meje, tj. v državi, od koder begunci odhajajo in v državi, kamor se begunci vračajo. Težje pa je zabeležiti število vrnjenih beguncev, če se begunci sami odločijo za vrnitev in to ne sporočijo oblastem ali UNHCR v državi odhoda ali vrnitve. Zato je včasih težko ugotoviti točno stanje begunske populacije (<http://www.unhcr.ch/cgi->

bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3ae6bc834#zoom=100,
22.9.2005).

5.1.2 Kvaliteta podatkov

Statistični podatki o beguncih v posamezni državi so lahko netočni, ker izhajajo iz različnih načinov popisa. Nekateri temeljijo na zdravstveni oceni, drugi na vizualni ali demografski oceni. Ponavadi pa je pomoč beguncem tista, ki služi kot merilo za zeleno registracijo, ponavadi na ravni posameznikov ali družin. Ker so takšne statistike pogosto nagnjene k napihovanju, so deležne podrobne kontrole. Rezultat le-teh je relativno dobro dejansko stanje begunske populacije v neki državi. Statistike o beguncih, ki ne dobivajo pomoči, lahko temeljijo na razdelitvi begunskih identifikacijskih kart ali na popisu prebivalstva. Ta statistika je veliko manj ažurna in preverljiva v primerjavi s tisto, kjer je merilo za registracijo begunske populacije pomoč, ki jo prejemajo begunci. Pomoč vrnjenim in notranje razseljenim osebam je pogosto zagotovljena skupinam, kar tudi vpliva na kvaliteto statistike. Pogosto je takšna statistika manj kvalitetna od tiste, ki predstavlja pomoč beguncem, ko pridejo v državo gostiteljico. Zato se ponavadi pomoč tem skupinam nudi krajše obdobje, ker se njihovo število lahko močno spreminja iz enega v drugo leto (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3ae6bc834#zoom=100>, 22.9.2005).

5.1.3 Problemi, ki nastajajo pri štetju beguncev

Nekaj praktičnih problemov, ki nastajajo pri štetju beguncev:

- Zaradi narave prihoda, ponavadi so to negotove in nevarne okoliščine, je težko pripraviti pravilne in točne ocene.
- Zaradi daljšega obdobja beguncev, ki prehajajo iz enega v drugi begunski center, ne da bi se prijavili pri predstavnikih UNHCR ali lokalni oblasti, lahko prihaja do popačene ocene o številu beguncev v posameznem begunskem centru. Zaprti begunski centri, kjer je gibanje bivajočih kontrolirano, so le izjema.
- V državah, kjer begunci ne želijo pomoči predstavnikov UNHCR, se spremembe v begunski populaciji, kot so rojstva, smrti, naturalizacija, spontani odhodi, migracije in prenehanje statusa begunca, ponavadi ne zabeležijo ali se zabeležijo samo delno. Zlasti v bolj razvitih državah je begunska problematika ocenjena, če je možno,

teoretično in pogosto temelji na celotnem številu oseb, ki jim je bil priznan status begunca od določenega datuma, ponavadi je to datum dostopa k mednarodni pomoči za begunce, in ne na pravkar narejenem popisu prebivalstva ali na natančnem sistemu registracije.

- Značilno je spontano gibanje beguncev, ki se ne registrirajo pri vladi ali UNHCR, zato je v večini primerov izredno težko oceniti spremembe begunske populacije iz enega v drugo leto.
- Povečanje števila begunske populacije je skoraj vedno zabeleženo, medtem ko zmanjšanje pogosto ne, saj gre ponavadi za precenjevanje števila beguncev. To se dogaja tako v razvitih državah, ki begunce sprejemajo, kot tudi v državah, ki potrebujejo pomoč UNHCR.
- Statistike lahko postanejo hitro zastarele, kar je posledica nenadnih prihodov ali odhodov.
- Število prisilnih preselitev beguncev se pogosto ne sporoča, zato tudi ni zabeleženo. UNHCR lahko zbira in spremlja informacije samo o beguncih, s katerimi so različne humanitarne organizacije prišle v kontakt, ne more pa preverjati celotno populacijo v neki državi.
- V bolj razvitih državah se večina begunske statistike nanaša na število oseb, ki so zaprosile za azil v nekaj preteklih letih in na podlagi tega tudi izdelajo registre beguncev. Ker pa lahko begunci v ZDA, Avstraliji, Kanadi in Novi Zelandiji pridobijo državljanstvo hitreje kot v večini evropskih držav, so uvedli različna časovna obdobja za izdelavo registrov beguncev za ti dve skupini držav.
- Samo nekaj razvitih držav vodi register beguncev, iz katerega se lahko razbere porast in zmanjšanje begunske populacije. Informacije, ki so ponavadi dostopne, so omejene na pritek beguncev in iskalcev azila. Informacije o iskalcih azila, potem ko jim je že priznan status begunca, vključno z naturalizacijo, spontanimi odhodi, emigracijo in prenehanjem statusa azila, ponavadi niso dostopne.
- Da bi se te pomanjkljivosti zmanjšale, je UNHCR že začel s programi izboljšanja načinov registracije. Na dolgi rok bo takšno izboljšanje omogočalo bolj zanesljive in točne podatke, saj le-ti predstavljajo osnovo za pomoč in izvajanje aktivnosti UNHCR in drugih organizacij (<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa33154>, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa32e82>,

<http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa328c4>, 22.9.2005).

5.2 BEGUNSKA POPULACIJA PO DRŽAVI AZILA

Naslednja tabela prikazuje število beguncev iz BiH v posameznih državah po letih.

Tabela 5.1: Večina begunske populacije po državi azila v letih 1992-2005 (v tisoč-ih)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Avstralija ¹	-	-	-	-	3,5	4,7	6,6	6,8	6,3	4,9	3,9	-	-	-
Avstrija	-	-	24,2	-	74,1	69,9	68,1	66,9	1,4	1,4	1,3	-	-	-
Kanada	-	-	6,2	12,2	17,1	20,7	22,6	20,8	15,5	11,2	7,7	-	-	-
Hrvaška	-	287,0	183,6	193,5	158,7	68,3	28,7	25,0	20,9	20,4	7,7	-	-	-
Danska	-	2,7	6,0	23,6	25,6	27,0	27,2	27,3	27,5	26,1	27,9	25,4	22,2	-
Makedonija ²	-	28,7	12,8	9,0	5,1	3,5	0,8	0,2	0,2	0,1	0,1	-	-	-
Nemčija	-	-	275,0	320,0	330,0	245,0	100,0	50,0	30,0	24,0	40,5	38,7	30,1	9,2
Italija	-	-	-	8,3	8,0	8,9	2,3	1,6	1,6	-	0,1	-	-	-
Nizozemska	-	4,7	11,1	18,3	22,0	23,7	23,8	24,2	24,2	24,4	24,6	19,9	13,5	6,4
Norveška	-	-	-	-	12,9	13,8	14,1	14,3	14,3	14,4	13,3	-	-	-
Slovenija	72,4	44,3	29,2	18,8	8,3	4,6	3,5	3,1	2,8	2,4	0,4	-	-	-
Švedska	0,6	29,3	47,8	49,3	49,7	50,9	51,9	52,5	52,9	53,4	53,4	25,8	7,2	5,7
Švica	-	-	-	4,5	5,1	10,4	5,9	7,3	8,0	8,0	7,7	6,9	6,6	6,2
Turčija	15,1	16,8	20,0	5,6	1,8	0,9	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	-	-	-
ZDA	-	1,9	9,2	19,4	31,7	53,1	82,1	97,5	106,4	108,8	92,3	61,8	39,4	20,4
SČG ³	349,3	200,9	98,2	84,7	250,7	241,4	200,9	198,2	190,0	143,1	121,4	99,8	95,3	47,0
Nova Zelandija	-	-	-	-	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Francija	-	-	-	-	0,8	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-
Poljska	-	-	-	-	-	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-

Vir: UNHCR

Opombe:

Pomišljaj ("-") kadar je vrednost nič ali v primeru, da vrednost ni znana.

- 1) Pri Avstraliji prihaja do različnih podatkov o številu beguncev po posameznih letih – jaz sem upoštevala podatke iz Statističnega letopisa iz leta 2002.
- 2) Bivša jugoslovanska republika Makedonija.
- 3) Zvezna republika Jugoslavija in kasneje Srbija in Črna Gora.
- 4) Vrednosti so zaokrožene na eno decimalno mesto natančno, navzgor, če je bilo število drugega decimalnega mesta 5 ali višje od 5 in navzdol, če je bilo število drugega decimalnega mesta manjše od 5.

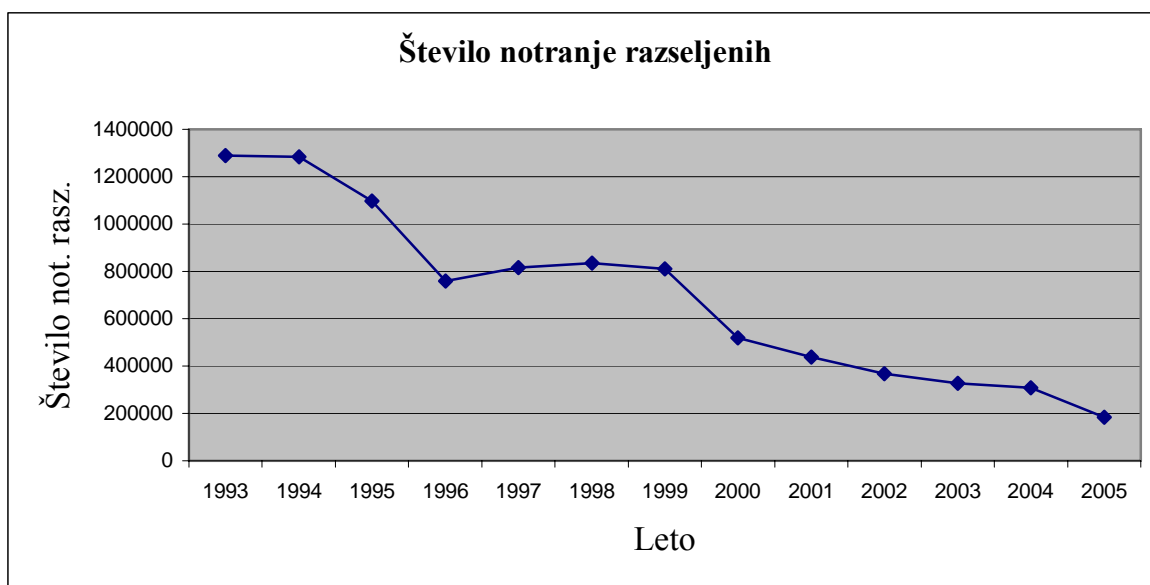
Iz tabele je razvidno, da se je največ beguncev zateklo v Srbijo in Črno Goro, Nemčijo in na Hrvaško. Sledijo jim Švedska, Slovenija, Danska, Nizozemska, ZDA in Kanada, kamor so se izseljevali, glede na podatke v tabeli, v povojnem obdobju. Iz dostopnih podatkov v tabeli za leto 2005 je razvidno, da je največ beguncev še vedno v Srbiji in Črni Gori. Pomembno se je

zavedati, da vsaka država ni pripravljena sprejeti večjega števila beguncev, saj na odločitev o tem, koliko beguncev država želi ali lahko sprejme, vpliva begunska politika posamezne države.

5.3 NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE IN BEGUNCI PO LETIH

Na grafih, ki sledita, je prikazan trend povečevanja in zmanjševanja števila notranje razseljenih oseb v BiH in števila beguncev iz BiH po letih.

Graf 5.1: Notranje razseljene osebe v BiH po letih

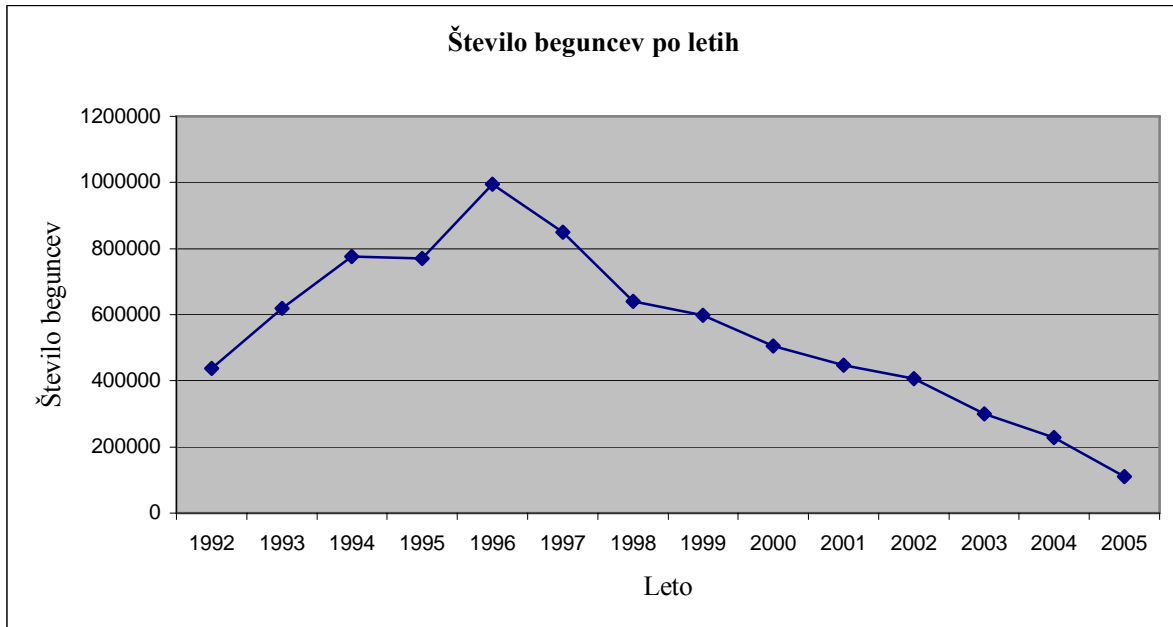
Vir: UNHCR

Na zgornjem grafu je lepo viden trend povečanja in upadanja števila notranje razseljenih oseb na ozemlju BiH od leta 1993 do 2005.

Število notranje razseljenih oseb je bilo najvišje med letoma 1993 in 1995, kar je posledica vojne in vojaških spopadov v BiH. Največje število razseljenih je bilo leta 1993, to je 1.290.000. Takoj po vojni, leta 1996, je število notranje razseljenih upadlo in sicer na 760.146, potem pa je v letih 1997-1999 spet nekoliko naraslo, kar je verjetno posledica vračanja beguncev iz tujine, ki pa se, zaradi poškodovanosti hiš in stanovanj ali neurejenih lastninskih odnosov, niso mogli vrniti v svoje prejšnje prebivališče in so tako, nekaj časa po vrnitvi, ostali notranje razseljeni na ozemlju BiH. Po letu 2000 je število notranje razseljenih stalno upadalo, kar je posledica uspešnega reševanja lastninskih vprašanj in obnove ter

gradnje stanovanjskih objektov. Po podatkih iz konca leta 2005 je notranje razseljenih še 182.747 oseb.

Graf 5.2: Število beguncev iz BiH po letih

Vir: UNHCR

Iz zgornjega grafa je lepo razvidno povečanje in upadanje števila beguncev po posameznih letih.

Število beguncev iz BiH je od leta 1992, ko je bilo 437.500 beguncev, pa do leta 1996, ko je bilo 993.900 beguncev, naraščalo. Po letu 1996 je začelo število beguncev upadati, kar je povsem naravno in pričakovano, saj je bila vojna v BiH končana in begunci so se začeli počasi vračati nazaj, na svoje domove. Največje število beguncev je bilo tako leta 1996, kar je posledica grozovitih dogodkov, ki so se zgodili v zadnjem delu vojne, leta 1995. Skladno z urejanjem lastninskih vprašanj, obnovo ter gradnjo hiš, omogočanjem in dodeljevanjem pravic vrnjenim je število beguncev upadlo. Leta 2002 je bilo, od skoraj milijon beguncev leta 1996, zunaj države BiH še 406.800 beguncev. Podatki za leto 2005 pa kažejo, da je beguncev iz BiH še 109.930.

6. VRAČANJE BEGUNCEV IZ BOSNE IN HERCEGOVINE

6.1 DOKUMENTI, KI UREJAJO VRAČANJE BEGUNCEV - Aneks 7 Daytonskega sporazuma: sporazum o beguncih in razseljenih oseb

Aneks 7 v 1. členu določa, da imajo vsi begunci pravico, da se svobodno vrnejo na svoje domove. Imajo pravico do vrnitve premoženja, ki jim je bilo odvzeto v času sovražnosti od leta 1991 in tudi do odškodnine, če jim le-to ne more biti vrnjeno. Poudarjajo tudi, da je zgodnje vračanje beguncev in razseljenih oseb pomemben cilj pri reševanju konflikta v BiH. Strani¹⁸ so potrdile, da bodo sprejele vrnitev vsake osebe, ki je zapustila njihovo ozemlje, vključno s tistimi, ki so jim začasno zaščito nudile tretje države. Vse tri strani so se tudi zavezale, da bodo beguncem in razseljenim osebam nudile varno vrnitev, brez tveganja nadlegovanja, groženj, preganjanja ali diskriminacije, še posebno na osnovi njihovega etničnega, verskega ali političnega porekla in prepričanja.

Strani so se tudi obvezale, da bodo storile vse, da bi preprečile aktivnosti znotraj svojega ozemlja, ki bi ogrozile ali preprečile varno in prostovoljno vrnitev beguncev in razseljenih oseb. Zato so strani dolžne preklicati vse pravne predpise in administrativne prakse z diskriminacijskimi učinki in namerami. Dolžne so tudi, da takoj preprečijo in zatrejo vsakršno pisno ali ustno hujskanje preko medijev ali kako drugače, ki kaže na versko ali etnično nestrpnost in grožnjo. Strani so dolžne preko medijev širiti in opozarjati na takojšnje odpravo prepovedi odškodnin za vojaške, paravojaške in policijske službe, druge javne uslužbence in privatne osebe. Zagotoviti morajo zaščito etničnemu in manjšinskemu prebivalstvu, kjerkoli se nahaja, in omogočiti mednarodnim organizacijam neposreden dostop do teh prebivalcev. Strani morajo izvajati sodne postopke, premeščati in razreševati osebe iz vojaških, paravojaških in policijskih enot ter javne uslužbence, odgovorne za kršenje osnovnih pravic, ki izhajajo iz njihove rasne ali etnične pripadnosti. Vsakega posameznika je potrebno obravnavati posamezno. Strani se ne smejo vtikati v izbiro vrnjenih posameznikov in družin, ne smejo jih prisiliti, da ostanejo ali se vrnejo na območje, kjer jim pretijo nevarnosti in grožnje ali jih prisiliti, da se vrnejo na območja, kjer ne obstaja niti osnovna infrastruktura, ki bi omogočala normalno življenje. Strani morajo omogočiti beguncem in razseljenim osebam informacije, ki jim bodo pomagale pri odločitvi in možnostih za vrnitev. Strani pozivajo UNHCR, naj skupaj z državami, ki so ponudile azil, izdelajo načrt za repatriacijo, ki bo omogočal hitro, mirno in po fazah urejeno vrnitev beguncev in razseljenih oseb. Strani se tudi

---

¹⁸ Republika Bosna in Hercegovina, Federacija Bosna in Hercegovina in Republika Srbska.

zavezujejo, da bodo svoje zakone in mednarodne sporazume uskladile s tem načrtom. Pozivajo pa tudi države, ki so sprejele begunce, da pomagajo zagotoviti hitro vrnitev beguncev v skladu z mednarodnim pravom.

Strani so se zavezale, da bodo na svojem ozemlju zagotovile politične, gospodarske in socialne pogoje, ki bodo beguncem in razseljenim osebam omogočili prostovoljno vrnitev in jim pomagali pri vrnitvi na svoje domove, na miren in sistematičen način, brez diskriminacije in v skladu z načrtom UNHCR.

Strani so se strinjale, da ima UNHCR vodilno vlogo pri koordiniranju vseh dejavnosti in organizacij, ki pomagajo pri vračanju in reševanju beguncev in razseljenih oseb. UNHCR-ju, Mednarodnemu odboru rdečega križa (ICRC), Programu ZN za razvoj (UNDP) in drugim mednarodnim, domačim in nevladnim organizacijam ter vsem beguncem in razseljenim osebam morajo strani omogočiti neomejen pristop in olajšati delo tem organizacijam pri vračanju beguncev, nudenju medicinske pomoči, razdeljevanju hrane, jim pomagati pri zagotavljanju namestitve in pri drugih dejavnostih, ki so pomembne za izvajanje njihovega mandata in operativnih nalog.

Strani morajo omogočiti kratkoročno pomoč pri vračanju vseh beguncev brez diskriminacije in v skladu z načrtom UNHCR in drugih primernih organizacij zato, da bi se posameznikom omogočila vrnitev, ponovni začetek življenja in vključitev v lokalne skupnosti.

Za vse osebe, ki so ostale brez dokumentov, morajo strani v sodelovanju z ICRC pridobiti vse potrebne informacije, določiti njihovo identiteto, prebivališče in usodo teh oseb.

Vsi begunci in razseljene osebe, ki so se vrnil in so obsojeni za kaznivo dejanje, ki ni povezano s kršenjem mednarodnega humanitarnega prava, ki je določeno v Statutu Mednarodnega sodišča za vojne zločine na ozemlju bivše Jugoslavije od 1. januarja 1991 ali za kazniva dejanja, ki niso povezana z vojno, bodo po vrnitvi pomiloščeni. V nobenem primeru ne bo možno, da zaradi političnih ali kakšnih drugih razlogov pomilostitev ne bi bila mogoča.

Z aneksom 7 Daytonskega sporazuma je predvidena ustanovitev Komisije za lastninska vprašanja razseljenih oseb in beguncev (Komisija). Strani morajo sodelovati s Komisijo, spoštovati njene odločbe in v dobri veri sodelovati z drugimi mednarodnimi in nevladnimi organizacijami, ki so pristojne za vrnitev in reintegracijo beguncev in razseljenih oseb. Komisija bo imela 9 članov, ki bodo morali imeti visoke moralne kvalitete. Imela bo svoje prostore in strokovnjake s področja administracije, bančništva in prava, ki bodo pomagali pri izvajanju nalog Komisije. Na čelu osebja bo izvršni uslužbenec, ki ga bo imenovala Komisija. Stroške Komisije in plače njenih uslužbencev bodo določile strani in jih bodo v enakih deli

tudi zagotavljale. Komisija lahko sprejme pomoč od katerekoli mednarodne ali nevladne organizacije za izvajanje njenih strokovnih nalog. Ukvarjala in odločala bo o zadevah nepremičnin v BiH, ki so bile prodane neprostovoljno ali je bila lastnina prenesena na nek drug način po 1. aprilu 1992 in kadar tisti, ki vlaga zahtevo, ne uporablja te lastnine. Zahteve se bodo lahko nanašale na vračanje lastnine ali na nadomestilo namesto vrnitve.

Postopek pred Komisijo: ko Komisija dobi zahtevo, najprej določi zakonitega lastnika lastnine, za katero je podana zahteva in vrednost te lastnine. Komisija ali pooblaščne organizacije imajo pravico pristopa do vseh evidenc o lastništvu v BiH in do vseh nepremičnin v BiH, v smislu pregleda in ocene, vse z razlogom, da se rešijo zahteve. Vsaki osebi, ki zahteva vrnitev lastnine ali nadomestilo za lastnino namesto vrnitve, in za katero se izkaže, da je zakoniti lastnik te lastnine, bo lastnina vrnjena oz. bo dobila nadomestilo. Pri dokazovanju lastništva Komisija ne bo priznala katerokoli ilegalno zamenjavo lastnine, nasilni prenos lastnine ali kakršenkoli način prenosa lastnine, ki je povezan z etničnim čiščenjem. Komisija bo določila fiksne stopnje za določanje vrednosti nepremičnin v BiH, ki so predmet zahtev Komisije. Stopnje se bodo oblikovale na osnovi ocene ali pregleda lastništva na ozemlju BiH, ki je bilo sklenjeno pred 1. aprilom 1992, če so ti podatki dostopni, ali pa se bodo oblikovale na neki drugi osnovi, ki jo bo določila Komisija. Komisija ima pravico razpolagati z vsako lastnino, za katero je podana zahteva za vrnitev ali se izkaže, da je zapuščena. Pravico jo ima prodati, dati hipoteko ali jo dati v zakup katerikoli osebi, ki ima prebivališče ali državljanstvo BiH, v primeru, da je lastnik zaprosil in dobil nadomestilo namesto vračanja ali kadar se ugotovi, da je lastnina zapuščena v skladu z lokalnim pravom. Odločbe Komisije so dokončne in veljajo v celotni BiH.

Centralna banka BiH bo ustanovila Sklad lastnine beguncev in razseljenih oseb (Fond), s katerim bo upravljala Komisija in se bo financiral s sredstvi od prodaje, najema in hipotek na nepremičnine, ki so predmet zahtev Komisije. Financiral se bo lahko tudi z direktnimi plačili, nakazili strani in prispevki držav in mednarodnih nevladnih organizacij.

Komisija bo sprejela predpise in pravila v skladu s tem sporazumom, ki so nujna za izvajanje njene funkcije. Pri oblikovanju teh pravil in predpisov bo Komisija upoštevala domače zakone o pravici do lastništva (http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380, 6.10.2004).

6.2 PRIPRAVE NA PROSTOVOLJNO VRNITEV BEGUNCEV

Podpis mirovnega sporazuma in prenehanje sovražnosti zagotavljata začetek priprav za prostovoljno vrnitev in nadaljnjo reintegracijo nazaj v družbo. Pogosto se dogajajo spontani premiki beguncev, ker predvidevajo, da je dovolj varno, da se vrnejo v svojo državo, zato nekateri ne čakajo na mirovni sporazum ali na načrte za vrnitev. Pomembno je, da se začetne priprave v državi azila začnejo že zelo zgodaj, z namenom pripraviti begunce, da se lahko odločijo za trajne rešitve, ki so jim na voljo: 1) da se prostovoljno vrnejo v državo, iz katere izhajajo, 2) da si uredijo nastanitev v tretji državi ali 3) da se integrirajo v družbo v državi azila. Zgodnje priprave tako omogočajo bolj varen pogled na možnosti in vodijo do lažje odločitve, kako si v prihodnje urediti svoj status. Aktivnosti se lahko začnejo že zelo zgodaj, takoj, ko se uredijo krizne razmere v državi azila, kjer je to možno, pa vključijo tudi druge subjekte, ki sodelujejo pri vračanju (agencije ZN, donatorje, nevladne organizacije itd.) (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Od vsakega subjekta, ki na kakršenkoli način sodeluje pri reševanju begunskega problema, se pričakujejo določene aktivnosti, ki naj bi jih le-ta izvedel:

V državi azila:

- Zagotoviti je potrebno, da bo vrnitev res prostovoljna in da nihče ne bo vrnjen domov proti svoji volji.
- Države morajo omogočiti beguncem, da si ogledajo razmere v svoji državi in jim še vedno dopustiti možnost, da se vrnejo v državo azila.
- Če nacionalni dokumenti dovoljujejo, morajo države omogočiti naturalizacijo priznanim beguncem.

V izvorni državi:

- Država mora zagotoviti pogoje za varovanje vrnjenih in njihovih pravic.
- Potrebno je postaviti zakonodajno osnovo za vsa vprašanja, ki so vezana na vrnjene, še posebno na probleme, ki se nanašajo na pravico do lastnine, obnove in nadomestila. Zagotoviti mora državljanstva za otroke, ki so se rodili zunaj države in zagotoviti pogoje za ureditev osebne dokumentacije vrnjenim.
- Država mora UNHCR in nevladnim organizacijam omogočiti, da nadzirajo situacijo vrnjenih.

V državi namestitve in v potencialni državi namestitve:

- Država mora premisliti o povečanju možnosti za ponovno namestitve beguncev, ravno tako mora zagotoviti prostor v primeru, da mora UNHCR hitro premakniti begunce, zaradi nujnih varnostnih vzrokov.
- Države, ki še niso države ponovne namestitve, naj premislijo o tem, da bi postale ali pa vsaj pokažejo pripravljenost za namestitve v primeru večjih potreb.

V državah donatoricah in potencialnih donatoricah:

- Države donatorice naj pomagajo in podpirajo države, ki nudijo azil, z namenom izboljšanja razmer, tako da se begunci ne bodo prisiljeni vračati v nestabilno in nevarno okolje.
- Pomagajo lahko pri ureditvi aktivnosti, ki so potrebne za uspešno vrnitev ali lokalno integracijo beguncev, vključno s programi odstranjevanja min, pomoči pri razvoju in obnovi (<http://www.unhcr.ba/protection/legal%20framework.htm>, 28.2.2006 – 78,79).

Pripravljalne aktivnosti za prostovoljno vrnitev beguncev se dogajajo v državi azila in državi izvora beguncev v treh stopnjah:

- Aktivnosti, preden je podpisan mirovni sporazum;
- aktivnosti po podpisu mirovnega sporazuma in
- aktivnosti, ki so povezane s pripravami na vrnitev ali premik beguncev.

V državah azila in državah, od koder begunci izhajajo, je potrebno zbirati informacije o begunski populaciji in njeni socialno-ekonomski sestavi ter jih predstaviti v pregledni bazi podatkov. Zbiranje takšnih informacij je pomembno za:

- načrtovanje aktivnosti zaščite in pomoči za begunce v državah azila in dejavnosti vračanja in reintegracije v državah, od koder izvirajo begunci;
- ugotavljanje, kdaj se lahko begunci varno in z dostojanstvom vrnejo domov;
- zagotavljanje informacij vladi, donatorjem in ostalim subjektom, ki iščejo informacije pri UNHCR za načrtovanje svojih aktivnosti.

Vse informacije je potrebno preveriti, ker ljudje v želji, da bi dobili več pomoči, lahko podajo nepravilne informacije.

Da lahko pripravijo profil populacije, ki je pripravljena na vrnitev oz. je potencialna populacija, ki se bo vrnila v državo izvora, je potrebno zbrati naslednje podatke in informacije:

- demografske podatke, ločene po spolu in letih;
- izobrazbeno in strokovno strukturo pred in med izgnanstvom in okupacijo, v državah izvora in azila;

- območja izvora beguncev, območja zadnje nastanitve v državah izvora, načrtovana območja vrnitve;
- razporeditev po socialnih skupinah (etnične, religiozne in jezikovne skupine, ločeno otroci in otroci brez spremstva, žrtve nasilja, člani prejšnjih političnih in vojaških režimov itd.);
- lastninski status v državi izvora, da lahko ugotovijo in predvidijo, koliko ljudi se ima kam vrniti (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Zelo pomemben del aktivnosti pri pripravah na vrnitev je tudi razvijanje programov samopomoči za begunce. Beguncem poskušajo predstaviti načine, kako si lahko sami pomagajo pri razvoju tehničnih in organizacijskih pogojev, pri zagotavljanju pomoči razseljenim skupinam in pri izgradnji svojega življenja, ko se vrnejo domov.

Samopomoč omogoča beguncem:

- ekonomsko in socialno interakcijo z lokalno skupnostjo, proizvodnjo hrane in pridobivanje dohodka, usposobljenost opravljati njihove lastne zadeve z namenom, da si naredijo znosen obstanek na območju, kamor so se vrnil;
- zasesti mesto v nastajajočih dejavnostih, v samozaposlitvenih in lokalnih dejavnostih;
- soočiti se z nepričakovanimi dogodki in ne več pasivno čakati in upati na pomoč od zunaj;
- vključiti se v skupnost in se dan za dnem soočiti s težavami in jih poskušati reševati.

Ključne aktivnosti, ki so pomembne pri izvajanju programov samopomoči:

- sodelovanje z vlado in lokalnimi oblastmi pri načrtovanju programov samopomoči;
- spodbujanje skupnosti, da organizirajo informacijske kampanje, kjer lahko seznanijo begunce in države gostiteljice z načrti programov;
- socialno-ekonomska ocena spretnosti, znanja, prioritet beguncev, potencialov trga, dela in zaposlitvenih možnosti, kmetijskih zmogljivosti in ocena produkcijskih sredstev, kot je npr. zemlja;
- izbor partnerskih organizacij s primernimi ocenami, ki bodo sodelovale pri izvajanju programov;
- povečevanje zmožnosti preživetja s sodelovanjem z drugimi razvojnimi programi;
- izvajanje in treniranje dejavnosti z razvijanjem in identificiranjem potreb;
- izvedba dejavnosti samopomoči;

- zagotavljanje nadzоровanja in ocene dejavnosti.

Zelo pomembno je znanje, saj služi neposrednim potrebam v državi azila in pripravam za vrnitev v državo izvora. Zato je pomembno, da z izobraževanjem posameznikov in družin predstavijo znanje kot nekaj, kar je vitalnega pomena za družbo in za njen razvoj. Znanje je potrebno uporabljati, ker bo drugače izgubljeno. Tudi znanje, ki ga imajo kmetje in ki si ga še lahko pridobijo in nadgradijo, je zelo potrebno in pomembno, tako za državo azila kot tudi za državo izvora, še posebno zato, ker je veliko beguncev nameščenih na podeželskih območjih in se tja tudi vračajo. Za tiste, ki bivajo v urbanih naseljih, je bolj primerno kakšno drugo znanje, zato je potrebno le-te usposabljanje za drugačne dejavnosti. Za izobraževanje in usposabljanje je potrebno izbrati prave institucije, ki bodo sposobne le-to zagotoviti. Delo in nadzor nad njim sta v državah izvora beguncev ključna pri prenosljivosti znanj za bodoče vrnjene begunce (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Pred vrnitvijo je potrebno begunce seznaniti še z nekaterimi drugimi informacijami, ki lahko pomembno vplivajo na odločitev o vrnitvi:

- Z informacijami o mirovnem procesu in njegovih dosežkih – to pomeni, da jih seznanijo z varnostnimi pogoji, volitvami, z delovanjem pravnih in drugih institucij v državi itd..
- Z načrti vrnitve in reintegracije v skupnost - kdo bo sodeloval pri tem in kdo jim bo pomagal.
- Z informacijami o območju, kamor se vračajo – nevarnost, ki jo predstavljajo mine, morebitna okupacija, diskriminacija, vrednotenje posameznih socialnih skupin itd..
- Z ekonomskimi možnostmi na območjih vrnitve - kakšno je stanje sedaj in kakšne so potencialne možnosti.
- Beguncem pa se lahko omogoči tudi ogled območja, kamor naj bi se vrnil.

Te informacije lahko beguncem posredujejo na različne načine. Lahko jih posredujejo neposredno odraslim, ženskam, otrokom in mladim, da potem skupaj sprejmejo odločitev o vrnitvi. Pomagajo lahko nevladne organizacije, druge skupine in lokalna oblast, ki informacije posredujejo do ciljne skupine. Pomembno je, da begunci dobivajo informacije tudi od vlade in njenih predstavnikov, ki obiskujejo njihove centre.

Ko so vse te informacije pripravljene in posredovane beguncem, so begunci pred vrnitvijo domov dobro seznanjeni:

- s splošno situacijo v državi, kamor se vračajo (varnost, politična situacija, svoboda gibanja, zagotavljanje človekovih pravic, mehanizmi za varstvo človekovih pravic, pravic otrok in žensk);
- z vrnitvijo (kaj to je, kateri so potrebni dokumenti, kako bo potekal prevoz oseb in stvari);
- s prihodom (kako si lahko družine same pomagajo, kakšna je infrastruktura (cerkve, šole, hiše), kaj je s socialno pomočjo in storitvami).

Kot sem že omenila, je potrebno z načrtovanjem aktivnosti za vračanje beguncev začeti že zelo zgodaj. Takoj, ko je podpisan mirovni sporazum, pa UNHCR začne sodelovati z državami azila in izvora beguncev z namenom, da začnejo pripravljati načrte za vrnitev beguncev. Takšni dogovori imajo značilnosti tristranskega ali dvostranskega dogovora med UNHCR, državo izvora in državo azila beguncev. Kjer je možnost, se pogoji vračanja vključijo že v mirovni sporazum. Tako je bilo tudi v primeru BiH.

Ker bodo begunci takoj, ko bodo omogočale varnostne razmere, začeli s spontanimi vrnitvami, je pomembno, da se UNHCR pripravi tudi za takšne trenutke:

- zagotovi zgodnjo, vendar minimalno prisotnost na območjih, kamor se vrača večje število beguncev;
- spodbuja zgodnje priprave za vrnitev in zagotavlja mehanizme za podporo le-teh;
- nudi pomoč takšnim spontanim vrnitvam z zagotavljanjem hrane, kmetijskih izdelkov, semen, živine, orodja, če je potrebno tudi z zagotavljanjem socialne pomoči, izobraževanja, zdravstva, vode in posebno pomoč mlajšim brez spremstva;
- nudi pomoč lokalnim oblastem pri koordinaciji, kadar se vrne večje število beguncev;
- pripravi logistično oskrbo in zaloge na območjih, kjer se pričakuje večja vrnitev ljudi;
- izobražuje koordinatorje, ki bodo odgovorni za pripravo postopkov vrnitve in reintegracije v povezavi s programi pomoči (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

6.2.1 Priprave samih beguncev pred vrnitvijo v BiH

1. Begunci morajo, preden se nameravajo vrniti v BiH, pripraviti veljavne potne listine. Od 28. novembra 2002 so v veljavi novi potni listi, stare potne liste lahko zamenjajo z novimi v konzularnih predstavništvih BiH v državi, kjer se nahajajo. Potrebno je

predložiti potrdilo o državljanstvu in sliko. V primeru, da nimajo potrdila o državljanstvu ali kakega drugega identifikacijskega dokumenta, s katerim bi dokazali državljanstvo, se lahko obrnejo na konzularno predstavništvo in oblasti morajo preveriti njihovo identiteto. V primeru, da se nahajajo v sosednjih državah, pa za prehod meje zadostuje osebna izkaznica, izkaznica begunca ali nek drug dokument, ki dokazuje, da so državljani BiH.

2. Preden se odločijo, da se dokončno vrnejo nazaj v BiH, imajo možnost, da si najprej ogledajo prebivališče in uredijo potrebne pogoje za vrnitev. Izvajajo se t.i. »pojdi in poglej« obiski.
3. Za prevoz osebnih stvari se lahko obrnejo na UNHCR ali IOM (Mednarodna organizacija za migracije), kjer se lahko informirajo o nevladnih in drugih organizacijah, ki jim nudijo pomoč.
4. Za osebne stvari, ki jih nesejo preko carine, ne bodo plačali carine, če to stvar posedujejo več kot šest mesecev.
5. Nekatere nevladne organizacije so organizirale avtobusne linije, ki potekajo med mesti v BiH in tudi zunaj države. Te avtobusne linije lahko koristijo za obiske na domu pred vrnitvijo, v primeru, da je treba še kaj postoriti, popraviti, počistiti (<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/index.htm>, 14.9.2005; <http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>, 28.2.2006).

6.3 PONOVA INTEGRACIJA (REINTEGRACIJA), REHABILITACIJA IN REKONSTRUKCIJA VRNJENIH

Ko so begunci v državi, od koder so bili zaradi takšnih ali drugačnih razlogov pregnani, se začne najtežji del. To so faze reintegracije, rehabilitacije in rekonstrukcije.

UNHCR pomaga pri zagotavljanju varnosti vrnjenih. S humanitarno pomočjo pa poskuša vrnjenim zagotoviti hitro in vzdržno reintegracijo v skupnost in družbo.

Mandat UNHCR tako ne obsega samo pomoči pri vrnitvi, ampak tudi zagotavljanje pomoči pri rehabilitaciji in pri ostalih težavah, s katerimi se srečujejo begunci po vrnitvi. Ta pomoč obsega zagotavljanje varnosti in blaginje, pomoč oblastem pri izgradnji zakonite in pravne države, pomoč pri vzpostavljanju pogojev za spravo in pomiritev, pomoč pri okrevanju, rekonstrukciji, razvoju, zagotavljanju vzdržne reintegracije itd.. Priskrbeti znosno vrnitev, s podporo mednarodne skupnosti, je primarna odgovornost države, kamor se begunci vračajo. Glavni elementi pri prostovoljni vrnitvi so psihična, zakonska in materialna varnost ter

pomiritev sprtih strani. Pomoč pri reintegraciji pa obsega dejavnosti, ki omogočajo, da se vrnjenemu beguncu zagotovijo politični, ekonomski in socialni pogoji, ki so potrebni za njegovo življenje, preživljanje in dostojanstvo.

Definicije reintegracije so:

- zakonska definicija: pomeni dostop do zakonitega procesa in podpore pri pridobivanju lastništva do zemlje, hiše ali ostale lastnine;
- politična definicija: pomeni stabilno vlado, popolno vključenost v politični proces, spolno enakost na vseh področjih političnega življenja, svobodo misli in izražanja, zaščito pred preganjanjem;
- ekonomska definicija: pomeni dostop do delovnih in pridelovalnih sredstev, kot so zemlja, poljedeljska sredstva (semena) in živina;
- socialna definicija: pomeni dostop do služb, varnost, odsotnost diskriminacije, skupno reševanje sporov itd..

Dejavniki, ki vplivajo na to, kako bodo UNHCR in ostali subjekti pomagali pri reintegraciji, so:

- karakter države in razlog za zlom nacionalne zaščite,
- narava konflikta,
- narava in trajanje izgnanstva,
- dinamika razseljenosti,
- predpis, ki ga predvideva mednarodni sporazum,
- proces vrnitve (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Prostovoljna vrnitev in reintegracija sta dva vitalna procesa, ki zagotavljata rešitev za vrnjene v svojo državo. V začetni fazi procesa je potrebno zagotoviti dostop do osnovnih storitev, kot so zdravstvena oskrba, izobraževanje, socialno varstvo, zagotovitev začasnega zatočišča, če je to potrebno ter vzpostaviti politične, ekonomske, zakonske in socialne pogoje za njihovo življenje in dostojanstvo.

Fazi reintegracije sledi faza rehabilitacije in pomeni zagotavljanje socialne in ekonomske infrastrukture (šole, bolnišnice, vodna in komunalna omrežja, telefonska in električna omrežja, stanovanjske objekte itd.), ki je bila uničena v času konflikta na območjih, kamor so se vrnili begunci. Zagotavljanje takšne infrastrukture omogoča bolj vzdržno življenje za vrnjene in ostale prebivalce.

Naslednja faza je rekonstrukcija in pomeni vzpostavljanje političnega reda, institucij in tovarn, ki bodo pomagale pri bolj vzdržnem razvoju in pripomogle k večji zaposlenosti in boljšemu življenjskemu standardu.

Namen tega 4Rs¹⁹ programa je najti rešitve za:

- slabo ali sploh nikakršno vključenost vrnjenih beguncev in notranje razseljenih oseb pri vprašanih razvoja in načrtovanja;
- neupoštevanje sodelovanja in prispevkov razseljene populacije v povojni rehabilitaciji;
- odpravljanje revščine.

V ta program je vključenih več subjektov, ki poskušajo pomagati beguncem pri vrnitvi. Država, od koder izvirajo begunci, drugi subjekti, ki pomagajo pri vračanju beguncev in pri njihovem vključevanju v družbo na območjih, kamor so se vrnili in UNHCR, ki je pobudnik razvoja tega programa. Vsak od teh subjektov ima posebno vlogo v tem programu.

Vloga države:

- država izvora beguncev bi morala prevzeti glavno odgovornost pri sprejemanju dokumentov, ki se nanašajo na izvajanje 4Rs programa;
- vlada bi morala s primerno politiko, institucijami in programi zagotoviti vodstvo pri izgradnji močne osnove za rehabilitacijo in razvoj.

Vloga ostalih subjektov, ki pomagajo pri vrnitvi in obnovi:

- zagotavljanje pomoči pri izgradnji organizacijskih zmogljivosti za državne, pokrajinske, okrožne administracije ter za nevladne in državne organizacije, z namenom pospeševanja razvoja načrtovanja in izvajanja dejavnosti;
- zagotavljanje pomoči pri načrtovanju razvoja, še posebno pri oblikovanju prehodne razvojne strategije vlade, pri čemer bi morali izkoriščati intervencijske prednosti, ki jih imajo;
- sodelovanje in posvetovanje z lokalnimi in pokrajinskimi službami;
- zavzemanje za razgibano dejavnost v skupnosti, saj bi se s tem izboljšale storitve;
- biti del dialoga z vlado od vsega začetka.

Vloga UNHCR:

- podpora aktivnostim, ki zagotavljajo ključno fazo reintegracije, obenem pa zmanjšati odgovornost v poznejših fazah;

---

¹⁹ 4Rs – Program, ki v povojnem obdobju omogoča enoten proces repatriacije, reintegracije, rehabilitacije in rekonstrukcije (Handbook for Repatriation and Reintegration Activities, UNHCR, Ženeva, maj 2004, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694, 21.2.2006>).

- uporabljati prednosti, ki jih ima pri svetovni banki, UNDP-ju in UNICEF-u, zato, da lahko pomaga partnerjem in ostalim subjektom, ki sodelujejo pri obnovi;
- zagotavljati vračanje beguncev in sodelovati pri načrtovanju in izvajanju nadaljnjih aktivnosti (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

Po konfliktu lahko v državi, kamor se vračajo begunci, ostane veliko praznin, ki zavirajo učinkovito izvajanje programov rehabilitacije in rekonstrukcije skupnosti. Te praznine so:

- Institucionalne: agencije imajo različne načine delovanja.
- Finančne: financiranje je lahko humanitarne narave ali kot pomoč pri razvoju.
- Časovne: praznina lahko nastane takoj po krizi, ko nujna pomoč pojenja ali preden se začnejo dolgoročne razvojne aktivnosti.
- Povezane z nacionalno zaščito: praznina pri obnovi nacionalne zaščite lahko obstaja tudi, če je podpisan mirovni sporazum;
- Politične: lahko obstajajo različni cilji med subjekti ali pa pomanjkanje le-teh.

V prehodnem obdobju, ko se v državi ponovno vzpostavljajo državne strukture ter institucionalne in organizacijske zmogljivosti, ko se izvajata rehabilitacija in rekonstrukcija, obstaja veliko izzivov, s katerimi se morajo subjekti, ki pomagajo pri obnovi, soočiti. Ti izzivi so:

- varnostni - krhka varnost, ki jo ogrožajo mine, sporna območja, oborožene skupine in vojska;
- odsotnost vladnih institucij lahko privede do porasta spolnega nasilja in kršenja človekovih pravic;
- težko je zagotavljati socialne in ekonomske možnosti, še posebno, kadar se begunci vračajo v konzervativne in revne skupnosti;
- omejene ekonomske možnosti za prebivalce lokalnih skupnosti, v smislu zagotavljanja preživetja, hrane, kmetijskih sredstev (inputov) in zemlje;
- ekonomsko pomanjkanje in pomanjkanje zaposlitvenih možnosti;
- izziv, ki ga predstavlja integracija v okolje, ko gre za vprašanje razseljenih oseb;
- pomanjkanje informacij o tem, na koga se, v vsej tej množici organizacij, ki so prisotne na območju, obrniti v nujnih primerih;
- nezadostno število državnih služb;
- pomanjkanje infrastrukture.

Proces rehabilitacije in rekonstrukcije je zelo dolgotrajen in lahko traja več let, celo desetletij. Vendar vsi subjekti, ki pomagajo pri procesu obnove, ne ostajajo na območju enako dolgo. Dejavniki, ki vplivajo na to, kako dolgo bo UNHCR pomagal in sodeloval pri reintegraciji in obnovi, so:

- obstoječa situacija na območju, kjer se izvaja pomoč – odvisna je od prisotnosti ostalih subjektov na območju vrnitve in stopnje poškodovanosti ekonomske infrastrukture;
- stopnja osnovne zaščite in potrebne pomoči, ki je že zagotovljena vrnjenim;
- vloga drugih akterjev, ki sodelujejo pri obnovi;
- stopnja samozaupanja vrnjenih, da se bodo sposobni spopasti z izzivi, ki jih čakajo (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694>, 21.2.2006).

6.3.1 Kaj morajo storiti sami begunci, ko se vrnejo v BiH:

1. Prijaviti in registrirati morajo svojo vrnitev pri pristojnih organih v Federaciji BiH in Republiki Srbski in izpolniti obrazec za prostovoljno vrnitev razseljenih oseb in beguncev – vrnjenih v Bosno in Hercegovino.
2. V primeru, da se vračajo v domovino iz tujine, a se ne vrnejo v svojo hišo ali stanovanje, morajo urediti status razseljene osebe pri pristojnih organih.
3. Javiti se morajo pri Policijski upravi v njihovi občini v Federaciji BiH ali na Postaji javne varnosti v Republiki Srbski, kjer jim bodo izdali osebno izkaznico (<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/index.htm>, 14.9.2005; <http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>, 28.2.2006).

6.3.2 Kje se lahko vrnjeni begunci prijavijo za pomoč

6.3.2.1 Za uveljavitev lastninskih pravic

Za imetnike lastninske pravice nad stanovanji, ki so v družbeni lastnini:

- Rok za uveljavitev zahtev za stanovanja, ki so v družbeni lasti v Federaciji BiH, je bil 4. julij 1999, za nekatere imetnike stanovanjske pravice do 4. oktobra 1999. Rok za uveljavitev zahtev za stanovanje v družbeni lasti v Republiki Srbski je bil 19. april 2000. V primeru, da so te roke zamudili in niso podali zahteve za vrnitev stanovanja, je njihova stanovanjska pravica ukinjena.

- V primeru, da so dobili pozitivno rešeno prošnjo za vrnitev v stanovanje, a se sedanji uporabnik stanovanja še ni izselil in zapustil stanovanja, morajo podati pisno zahtevo za izvršitev prošnje v roku 90 dni od dne, ko se izteče rok, ki je dan sedanjemu uporabniku, da se izseli. V nasprotnem primeru bodo izgubili stanovanjsko pravico.
- Ko sedanji uporabnik zapusti stanovanje, imajo 90 dni časa, da prevzamejo ključne stanovanja (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

Za lastnike privatne lastnine:

- V primeru, da je njihova lastnina zavzeta, podajo zahtevo za njeno vrnitev. Za uveljavitev teh zahtev ni nobenega predpisanega roka. Te zahteve se lahko podajo kadar koli.
- Za vrnitev lastnine v Republiki Srbski lahko podajo zahtevo na občinskem uradu ali na oddelku Ministrstva za begunce in razseljene osebe v občini, kjer se lastnina nahaja.
- Za vrnitev lastnine v Federaciji BiH lahko podajo zahtevo pristojnemu občinskemu, mestnemu ali kantonalnemu stanovanjskemu organu v mestu, kjer se nahaja njihova lastnina.
- Potrebno je predložiti dokumentacijo, ki dokazuje lastništvo določene lastnine.
- Za vrnitev lastnine se lahko prijavijo tudi Komisiji za lastninska vprašanja beguncev in razseljenih oseb (CRPC) (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

Uničena lastnina:

- Za vrnitev uničene lastnine velja isto kot je zgoraj opisano, pod pogojem, da so posest nad lastnino izgubili pred 4. aprilom 1998 v Federaciji BiH in pred 19. decembrom 1998 v Republiki Srbski (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

6.3.2.2 Rekonstrukcija

V primeru, da je bila njihova hiša uničena ali poškodovana v času vojne, lahko zaprosijo za pomoč pri občinskih organih Ministrstva za begunce in razseljene osebe, Združenju razseljenih oseb in nevladnih organizacijah, ki so angažirane za rekonstrukcijo in izvajajo projekte za rekonstrukcijo na območjih, kamor so se vrnil. Zavedati pa se je treba, da bodo osnovne stvari popravljene le toliko, da se lahko vselijo. Sredstev za obnovo vseh hiš ni in zato bodo samo tisti, ki bodo pohiteli z zahtevo, imeli možnost dobiti pomoč. V primeru suma, da je na njihovem posestvu mina, je to potrebno prijaviti Civilni zaščiti v mestu, kjer živijo (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf> , 28.2.2006).

6.3.2.3 Humanitarna pomoč

Za pomoč lahko zaprosijo v primeru, da rabijo prevoz osebne opreme pri vrnitvi na domove. Tudi za pomoč pri opremi stanovanja lahko zaprosijo pri pisarni UNHCR na njihovem območju. Pomoč nudijo tudi nekatere nevladne organizacije, ki delujejo na območjih kamor so se vrnil. Pomoč, ki jo nudijo, je zelo različna, od zelenjave, materiala za zidavo in obnovo hiš, semen za setev in druge opreme (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf> , 28.2.2006).

6.3.2.4 Socialna varnost

Vse ogrožene osebe, ki potrebujejo socialno pomoč, npr. tisti, ki so nesposobni za delo, to so ženske nad 60 let in moški nad 65 let in bolni, ki nimajo nikogar, da bi skrbel za njih, lahko zaprosijo zanjo. Pomoč je lahko finančne narave ali neka druga pomoč pri rekonstrukciji hiše ali nega na domu (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>; <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf> , 28.2.2006).

6.3.2.5 Zaposlovanje

Če so po vrnitvi nezaposleni, se morajo prijaviti na Zavod za zaposlovanje. Zaposijo lahko za pomoč za nezaposlene. V primeru, da so se vrnil iz Nemčije in so tam bili prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje, bodo tudi po vrnitvi prejeli pomoč za nezaposlene

(<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>;
<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

6.3.2.6 Zdravstveno zavarovanje

Da imajo pravico do osnovnega zdravstvenega zavarovanja, morajo biti zavarovani preko Zavoda za zdravstveno zavarovanje. Tisti, ki so nezaposleni, pa se morajo prijaviti na Zavod za zaposlovanje v roku 30 dni od dneva vrnitve. Pristojnosti enega Zavoda za zdravstveno zavarovanje segajo samo do meje geografskega območja, ki ga pokriva ta zavod (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>;
<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

6.3.2.7 Pokojnine

Za izplačilo pokojnin se morajo obrniti na Pokojninski zavod, ki se nahaja na njihovem območju. Pokojnine bodo prejeli od istega zavoda kot pred vojno, med vojno ali po vojni. Da bi si zagotovili pokojnine v prihodnosti, morajo plačevati v pokojninski sklad, zaposlenim se od plače avtomatsko odvajajo sredstva v ta sklad. Samo tisti, ki se vračajo iz Nemčije in so bili tam zaposleni ali registrirani kot nezaposleni in se vračajo v svoje predvojno stanovanje, bodo avtomatsko vpisani v pokojninski sklad, ko se prijavijo na Zavodu za zaposlovanje. V Republiki Srbski se morajo prijaviti na Zavod v 30-ih dneh od dneva vrnitve, v Federaciji BiH pa v 60-ih dneh. Vsi ostali begunci iz drugih držav morajo plačevati prostovoljne prispevke v pokojninski sklad (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>;
<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

6.3.2.8 Izobraževanje

Za vpis v osnovno ali srednjo šolo se dogovarjajo direktno v tajništvu te določene šole. Če so otroci v tujini obiskovali pouk in zaključili nekatere razrede, morajo biti njihova spričevala priznana od strani kantonalnega Ministrstva za izobraževanje, kulturo in šport v Federaciji BiH ali Ministrstva za izobraževanje, kulturo in šport v Republiki Srbski (<http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>;
<http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf>, 28.2.2006).

6.4 RAZMERE V BIH, POGOJI ZA VRNITEV IN OVIRE NA POTI VRAČANJA

Psihična negotovost beguncev in razseljenih oseb, težave z nevrnjeno lastnino in rekonstrukcijo stavb, šibko ekonomsko, socialno in politično okolje so ovire, ki zavirajo vrnitev in ponovno vključitev v družbo. Težave se kažejo tudi v nezadostni zaščiti ranljivih skupin, to so tako žrtve vojnega nasilja kot tudi etnične manjšine (npr. Romi), ki so izpostavljene potencialnemu nasilju. Mine še vedno ogrožajo varnost vrnjenih in jim onemogočajo delo v poljedelstvu in normalno življenje. Poleg ekonomskega problema in visoke brezposelnosti se vrnjeni pogosto srečujejo z diskriminacijo in s kršenjem temeljnih človekovih pravic. Ločene šole kratijo pravico do izobraževanja, neurejena zdravstvena zaščita in pokojnine, šibko in preobremenjeno sodstvo ter pomanjkanje volje policije pri izvajanju njenih nalog pa ustvarjajo veliko težav za vrnjene. Izzivajoča uporaba nacionalnih in verskih simbolov pri nekaterih lokalnih oblasteh ustvarja pri vrnjenih občutek nezaželenosti in nedobrodošlosti (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Za odločitev za vrnitev nista pomembna samo hiša in stanovanje, ampak še veliko drugih dejavnikov. To so možnosti, ki jih imajo vrnjeni pri zaposlovanju, izobraževanju, pri pridobivanju pokojnin, zdravstvene oskrbe in drugih socialnih ugodnosti. Zelo pomembna je splošna klima v državi in sprejetost vrnjenih. Na žalost pa je v realnosti veliko diskriminacije, nestrpnosti, neprijaznosti, nesprejetosti, nezaposlenosti, ljudje so brez sredstev za življenje in v skupnostih se ne počutijo dobrodošle, še posebno manjšine, ki se vračajo na območja, kjer prevladujejo prebivalci druge narodnosti.

O težavah in ovirah, ki zavračajo in ovirajo vračanje beguncev in razseljenih oseb na domove, bom govorila v naslednjih poglavjih.

6.4.1 Problemi z nevrnjeno lastnino in obnovo

Aneks 7 Daytonskega sporazuma med drugim določa, da imajo vsi begunci in razseljene osebe pravico, da se jim vrne lastnina, ki jim je bila odvzeta v času sovražnosti ali se jim plača odškodnina v primeru, da je bila hiša ali stanovanje uničeno. Pravica vrnjenih, da dobijo nazaj svoje predvojne domove in hiše, je tako ena izmed osnovnih pravic. To pa ni tako enostavno, kot se sliši. Med vojno so okupacijske sile in oblast prazna stanovanja, potem ko so jih begunci zapustili sami ali so jih prisilili k temu, dajale osebam, ki so bile razseljene znotraj BiH in so bile v večini primerov enake narodnosti. Pogosto se je dogajalo, da so

oblasti dodelile prazna stanovanja kar naključnim osebam, ki so se naselile na določenem območju. V nekaterih primerih se je dogajalo tudi, da so nacionalistične stranke, HDZ in SDS organizirale masovni izgon nekaterih skupin prebivalcev in na to območje množično preseljevale svoje ljudi.

Mednarodna skupnost je pri reševanju problema vračanja lastnine leta 1997 in 1998 zahtevala, da se beguncem vrne pravica do predvojne lastnine in ta ima prednost pred kakršnokoli pravico, ki so jo dale lokalne oblasti v času okupacije. Zato so leta 1998, najprej v Federaciji BiH, potem pa še v RS, sprejeli osnutek za zakon o vrnitvi lastnine. Zakon je oktobra 1999 nekoliko spremenil in okreпил Visoki predstavnik mednarodne skupnosti v BiH. Vpeljali so enostavne administrativne postopke, določili roke, v katerih je potrebno podati zahtevo za vrnitev, pozvali uporabnike stanovanj, da izpraznijo le-ta, če niso lastniki in prepričali lokalne oblasti, da izselijo tiste, ki stanovanj nočejo zapustiti prostovoljno. Ta zakon je naletel na veliko ovir in blokad v državi. Izvajanje zakona je mednarodnim organizacijam, ki pomagajo pri vrnitvi, uspelo šele z izdelavo Načrta izvajanja lastninskega zakona (PLIP). Mednarodne policijske sile (IPTF) so pomagale pri izvajanju izselitev tistih, ki to niso naredili prostovoljno. Komisija za lastninska vprašanja razseljenih oseb in beguncev,²⁰ ki je sestavljena iz mednarodnih in lokalnih uradnikov, pristojnih za stanovanjska vprašanja, skrbi, da se daje prednost pri izselitvi tistim, ki imajo v lasti več stanovanj oz. jih samo uporabljajo. Visoki komisar je razrešil kar nekaj županov in občinskih uradnikov, ki so ovirali izvajanje lastninskega zakona in tako kršili pravico do vrnitve (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

Na področju reševanja primerov vračanja lastnine, ki so jo begunci in razseljene osebe pustili za sabo, je bil narejen velik napredek. Do konca 2004, ko lahko rečemo, da je bil proces vrnitve lastnine zaključen, je bilo 93% rešenih zahtev v korist predvojnih lastnikov (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Toda, čeprav je bilo na tem področju narejenega že zelo veliko, še vedno obstajajo težave in v številnih primerih so lokalne oblasti še tekom leta 2005 izdajale odločbe, z namenom, da lastnina ne bi bila vrnjena. Velikemu številu državljanov BiH so tako še vedno kršene pravice

---

²⁰ Komisija za lastninska vprašanja razseljenih oseb in beguncev (CRPC) je bila na podlagi Aneksa 7 Daytonskega sporazuma ustanovljena marca 1996. Sprejemanje zahtev za vrnitev lastnine je začela konec leta 1996, leta 1997 pa je začela z izdajanjem rešenih odločb. Odločbe so dokončne in pravno obvezujoče in občinska telesa imajo pravno obveznost izvrševati te odločbe v skladu z Zakonom o izvršitvi odločb CRPC-ja. Delo Komisije nadzira zvezno pravobranilstvo (Članki Gordana Sandić-Hadžihasanović 6. maj 2001, 23. december 2001, 28. april 2002, 22 in 29 september 2002, <http://www.danas.org/archive-programs-text.aspx?sectionID=261>, 25.8.2006).

do uporabe in koriščenja lastnine. Veliko težav se pojavlja pri vračanju lastnine, predvsem najbolj šibkim članom družbe, to so ženske in Romi, ki imajo težave tako pri pridobivanju njihovih lastninskih pravic kot tudi pri pridobivanju dovoljenj ali pomoči za rekonstrukcijo. Do problemov prihaja večinoma zato, ker jim pogosto primanjkuje dokumentov, ki omogočajo pridobivanje lastnine in rekonstrukcijo njihovih hiš. To se dogaja predvsem tam, kjer so same ženske v gospodinjstvu, večinoma vdove vojnih veteranov ali civilnih žrtev in pogrešanih oseb. Nekatere so celo izgubile pravico do vrnitve lastnine zaradi ločitve ali zato, ker jih je mož zapustil.

Za Rome pa obstaja še večji problem. Pred vojno so večinoma živeli na državnih ozemljih in gradili hiše na črno, brez potrebne dokumentacije. Zato nastane problem, ko je potrebno predložiti dokumentacijo, ki priznava lastništvo nad objektom. Danes 50-70 % Romov živi na ozemljih, ki niso priznana in kjer lahko država kadarkoli predlaga preureditev. Zrušijo lahko hiše, ki so jih zgradili brez dovoljenj in ni jim potrebno zagotoviti nadomestne namestitve. Problem pri Romih je tudi pridobivanje drugih dokumentov, saj kar 2/3 Romov ni registriranih na stalnih naslovih.

Nekatere občine so izvajale veliko diskriminacijo nad določenimi skupinami pri vračanju zemljišč, razdeljevanju gradbenega materiala ali nadomestil za uničeno lastnino. Prednost so dajali lokalnim večinskim skupinam. Posebnih ugodnosti so bili deležni sodniki, politiki, policaji in vojni veterani, v nekaterih predelih so Srbi kršili pravice Bošnjakov, ko so v njihova stanovanja naseljevali svoje ljudi (Srbe). V RS se je dogajalo, da so namenjali veliko več pozornosti vračanju socialnih stanovanj kot pa vračanju predvojne lastnine na podeželskih območjih. To je predstavljalo še dodatni problem, ker bi bilo na podeželju lažje ustvariti bolj znosno vrnitev zaradi možnosti pridelave hrane kot pa v mestih, kjer je možnost zaposlitve zelo majhna. V RS se je dogajalo tudi, da je občinska vlada razseljenim Srbom dajala zastonj zemljo in gradbeni material ali pa zagotavljala kredite za nakup le-teh, ker jih je želela obdržati na območju RS (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006). Tako so bili vrnjeni pogosto žrtve diskriminacije pri različnih dejavnostih, kot so npr. električne, vodne in telefonske napeljave, popravilo cest in druge dejavnosti, ki so zelo pomembne pri zagotavljanju normalnega življenja in dela. Pri rekonstrukciji hiš so se pojavljali še drugi problemi, ker so donatorji dajali prednost drugim stvarjem. Še posebno ranljivi člani družbe pa so že tako pogosto izpadli iz možnosti za pridobitev pomoči iz razlogov, ki sem jih navedla že zgoraj (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Prva zahteva pri vračanju begunca ali begunske družine je hiša ali stanovanje. Zaradi socialnega položaja, v kakršnem so družine, ki se vračajo na predvojna prebivališča, same ne

zmorejo finančnega zalogaja, ki je potreben pri obnovi poškodovane ali porušene hiše, zato je zelo dobrodošla pomoč. Pomoč lahko prihaja od zunaj ali znotraj države. Donatorji, večinoma iz različnih držav in različnih mednarodnih organizacij za pomoč, so vlagali sredstva za izgradnjo in popravilo hiš. Nekateri so zagotovili gradbeni material, drugi so pomagali tudi pri gradnji in obnovi. Tudi prebivalci sami so pomagali pri gradnji in obnovi svojih domov. Država BiH, entitete in kantoni imajo zelo težko nalogo in veliko breme, ki še vedno obremenjuje njihov proračun zaradi stroškov, ki so povezani z izgradnjo hiš in infrastrukture, zaradi izvajanja projekta znosnega življenja in vrnitve. Problem pa predstavlja tudi politična volja vodilnih, saj veliko več sredstev namenjajo za druge stvari in dejavnosti. Ker donacije v BiH še vedno upadajo, bo pomoč v obliki posojil in direktnih vlaganj v BiH, pomagala dvigniti državo iz stagnacije. Mednarodne finančne institucije, kot je npr. Svetovna banka, so pokazale voljo in pripravljenost pomagati s posojili. Sedaj, ko je BiH članica njegovih teles, bi lahko pomagal tudi Svet evropske razvojne banke (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

6.4.2 Diskriminacija v depresivni ekonomiji

Posledica vojne v BiH niso bile samo civilne žrtve, ampak je le-ta močno vplivala tudi na današnji makroekonomski položaj BiH. Uničene je bilo večino infrastrukture in gospodarska dejavnost je bila praktično onemogočena. Toda BiH je v zadnjih desetih letih po koncu vojne naredila zelo veliko. Še več, kot je bilo pričakovati. Povojna rekonstrukcija je bila financirana z mednarodno finančno podporo in gospodarstvo počasi raste. A treba se je zavedati, da raste z zelo nizke osnove, zato bo trajalo kar nekaj časa, da bodo koristi rasti imele učinek na življenje navadnih ljudi. Ravno to, ne dovolj hitro napredovanje gospodarske rasti in dvigovanje življenjskega standarda, sta grožnji BiH, saj vodita v nestabilnost in socialne nemire. Ljudje so nezadovoljni s svojim socialnim položajem, težko se živi (<http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/military.html>, 21.9.2005). Nezaposlenost je visoka²¹ in prizadene predvsem mlade ljudi, ženske in razseljene osebe, predvsem tiste, ki so v času pred vojno živeli v mestnem okolju in imajo nizko stopnjo izobrazbe.

---

²¹ Brezposelnost v BiH danes je po uradnih podatkih 45% (http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=93971, 9.1.2006).

Veliko oviro za gospodarstvo predstavlja delitev države na Muslimansko-hrvaško federacijo in Republiko Srbsko, saj obe entiteti še vedno delujeta bolj ali manj neodvisno. Tako ima BiH zelo kompleksno strukturo države in entitet in eno najdražjih administracij na svetu, kar onemogoča učinkovitejše delovanje države. Kljub prizadevanjem in opozorilom Mednarodne skupnosti, ki je močno prisotna na vseh področjih, osrednja oblast ostaja šibka in pristojnosti obeh entitet le počasi prehajajo na skupne organe (http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=93971, 9.1.2006).

V vsej tej ekonomski bedi, ki se dogaja v BiH, je zaskrbljujoče tudi dejstvo, da široko razširjena diskriminacija, ki temelji na etnični in politični pripadnosti, spolu in sorodstvenih vezeh, predstavlja še več težav vrnjenim pri pridobivanju dela. Diskriminacija je zelo močno prisotna v državnih službah (pošta, telekomunikacije, energetika, gozdarstvo), ki so direktno pod nadzorom nacionalnih strank v kantonih Federacije in vlade v RS. Prednost dajejo prevladujočim skupinam in predstavnikom vladajočih političnih strank. Torej, če pripadaš napačni nacionalni skupini, je zelo malo možnosti za zaposlitev v javnih institucijah. Tudi oba zakona o zaposlovanju diskriminirata vrnjene s tem, ko dajeta prednost demobiliziranim vojakom, vojnim veteranom, vojnim invalidom, njihovim družinam in tudi družinam padlih vojakov. Vrnjeni so tako izključeni, ker ne pripadajo nobeni od teh kategorij. Diskriminacija se dogaja tudi na področju izplačevanja odškodnin tistim, ki so bili nepravilno odpuščeni. Celo zakon predvideva (v Federaciji BiH Zakon o delu člen 143 in v RS Zakon o delu člen 152), da se prejšnjim zaposlenim, ki so bili nepravilno odpuščeni, izplača odškodnina oz. jih morajo ponovno zaposliti. Toda delodajalci ne spoštujejo zakona v praksi, saj nobeden od vrnjenih ni bil poklican nazaj v predvojno službo ali pa dobil odškodnino za nepravilno odpustitev. Še več, novi privatni lastniki iz prejšnjih državnih služb nimajo nobene obveze več, da ponovno zaposlijo te ljudi ali da jim dajo odškodnino. Tudi če so delavci poskušali iskati pravico na sodišču, niso imeli sreče, ker so le-ta pod vplivom vladajočih nacionalnih strank. Vsa ta diskriminacija, ki so je deležni vrnjeni, zelo slabo vpliva na njihovo reintegracijo v družbo. Dejstvo, da nobena entiteta nima urada, ki bi pomagal vrnjenim pri teh težavah, kaže, da ni velikega zanimanja za te probleme in ljudi, ki se soočajo z njimi.

Težavo predstavlja tudi privatizacija, ki je bila do sedaj nadzorovana s strani nacionalističnih ustanov in v kateri je bila prisotna velika diskriminacija. To težavo so poskušali reševati z ustanovitvijo agencij za privatizacijo leta 1998 – eno v RS, eno v Federaciji in po eno v desetih Federalnih kantonih.

Svet za varno izvedbo je opozoril, da je potrebno vzpostavljati in spodbujati ekonomske, izobraževalne in delovne trge, ki predstavljajo možnosti za vrnjene. Mednarodna strategija za bojevanje proti diskriminaciji zaposlovanja je tako predvidela naslednje elemente: inšpekcije, ki hodijo po celotni državi, da ugotovijo naravo in stopnjo diskriminacije; izobraževanje in opozarjanje delodajalcev in javnosti o pravičnem zaposlovanju tudi v praksi; pregled zakonodaje in oblikovanje skupine za podporo osebam, ki čutijo, da se jim je zgodila krivica. Nekoliko lažje se je vrniti na podeželje, ker lahko tam, v primeru, da ne dobijo formalne zaposlitve, živijo tudi od sredstev, ki jim jih prinese zemlja. Čeprav je ekonomija slaba, bi lahko vsaj oblasti poskrbele, da ne bi bilo diskriminacije in ljudje bi se mogoče vračali v večjem številu, saj je ravno možnost za pridobitev zaposlitve in dela eden od glavnih razlogov, ki vpliva na vrnitev (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006; (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Diskriminacija, ki se vrši nad vrnjenimi pri pridobivanju služb v javnem sektorju in pri zaposlovanju v privatnem, krši njihovo pravico do dela.

6.4.3 Mono-etnične institucije

Homogenizacija bosanske populacije v ločene nacionalne enklave med vojno je privedla do tega, da v javnih institucijah pogosto prevladujejo predstavniki nacionalnih političnih strank, ki še vedno poudarjajo pomembnost etnične enakosti, kar pa pogosto vodi do ugodnosti pripadnikov etničnih večin, medtem ko prezirajo interese ranljivih skupin. Občinski uradi, sodišča, policija, šole in javne službe so tako v večini sestavljeni predvsem iz članov, ki predstavljajo lokalno večinsko narodnost. Takšne institucije imajo zelo slab glas pri vrnjenih in pogosto se jim pripisuje korupcija. Pomanjkanje zaupanja v javne institucije je zelo veliko. Nekaj izjem je v nekaterih mestih v Federaciji, v RS pa se še vedno nadaljuje rezultat etničnega čiščenja, še posebno v mestih, kjer ima SDS največji vpliv in vpliva tudi na voditelje bosanskih in hrvaških skupnosti. Enonacionalne strukture onemogočajo vrnitev v dveh primerih. Prvič, javne institucije so največji delodajalec. Še bolj pomembno pa je, da so službe ustvarili predstavniki nacionalnih strank in zato se lahko predstavniki manjšin v takšnih službah srečujejo z diskriminacijo in nasprotovanjem pri njihovih stikih z oblastmi. V nekaterih krajih so celo tisti posamezniki, ki so vodili taborišča in paravojaške skupine, sedaj zaposleni v šolah, na sodiščih, v policiji in vrnjeni, da bi se izognili njim, organizirajo svoje institucije za pomoč beguncem, svojo občinsko oblast in ločene ekonomske institucije. To je jasen pokazatelj, da se vrnjeni še niso vključili v skupnost, v katero so se vrnili.

Veliko zaposlenih v pisarnah, ki pomagajo vrnjenim pri pridobivanju njihovih pravic in vračanju lastnine, je tudi samih razseljenih. Takšni zaposleni se tako srečajo s konfliktnim odnosom, saj morajo pomagati vrnjenim pri vračanju njihove lastnine, ki je ponavadi zavzeta od ljudi, kakršni so tudi oni sami (razseljeni). Zaradi te enonacionalne sestave javnih služb in organizacij se vrnjeni srečujejo z diskriminacijo v različnih oblikah in v različnih organizacijah. Kot primer lahko navedem nekoga, ki je razseljen, a na območju, kjer predstavlja večino in je nedavno zgradil hišo. Takšen ne bo dolgo čakal elektriko, vodo, cestno omrežje, medtem ko nekdo, ki se je vrnil in predstavlja manjšino, tega žal ne more reči. To je zato, ker ta podjetja vodijo vlade in stranke, ki so na oblasti po celotni državi. Nacionalna izključenost iz šol sili starše, da svoje otroke ne pošiljajo v šolo. Tudi sodniki in tožilci, ki so bili postavljeni v času vojne, da delujejo v korist tistih, ki so jih imenovali, sedaj odvzemajo nacionalno nepristranskost sodstva. Bosanske policijske sile so edina javna institucija, ki si jo je mednarodna skupnost prizadevala reorganizirati.²² Bosanske policijske sile imajo v procesu ponovnega vključevanja v družbo dve vlogi: da zagotavljajo bolj varno okolje za vrnitev beguncev in drugič je vloga policijskih sil zagotovitev zaposlitve za nekatere vrnjene.

V nekaterih občinah so vrnjeni in Romi izključeni z volitev, ker nimajo potrebne dokumentacije, da bi jih vpisali v bazo volivcev (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006; http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Potem ko je mednarodna skupnost opozorila, da je potrebno izvajati proces vračanja lastnine beguncem in razseljenim osebam, se je začelo spodbujati in prepričevati razseljene osebe, naj si stalno uredijo prebivališče na območjih, kamor so se razselili, ker bodo imeli dodatne

---

²² V Federaciji so leta 1996, v RS pa leta 1998 podpisali dogovor z misijo ZN o številu manjšinskih policistov, ki morajo biti v enotah entitet. V silah Federacije je razmerje takšno, kot je bilo razmerje v predvojni populaciji po popisu leta 1991. V RS pa so sile organizirane na osnovi nacionalne strukture, ki se je udeležila volitev leta 1997. Z reorganizacijo, ki jo izvajajo v BiH na tem področju, naj bi enonacionalne policijske sile nadomestile večnacionalne policijske sile pod enotnim poveljstvom BiH. Eden od ključnih pogojev EU za začetek pristopnih pogajanj z BiH je bil prav reorganizacija policije. Troje policijskih sil, razdeljenih glede na etnično pripadnost, so morali postaviti pod enotno poveljstvo in policijska območja organizirati ne ozirajoč se na meje entitet. Federacija BiH je reformo podprla, Srbi pa so jo dolgo zavračali in šele po prigovarjanju in ultimatu EU so jo oktobra 2005 podprli (http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod=news&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=89812&tokens=vra%C4%87anje%20beguncev%20v%20bih). Ni presenetljivo, da so uvajanje novih predstavnikov manjšin v policijske enote zavirala notranja ministrstva entitet in kantonov. To je privedlo do različnega vrednotenja plač in stroškov za življenje, premalo prostora na policijskih akademijah in pomanjkanje primernih prostorov na lokacijah, ki so ponujale zaposlitve. Policist, ki je sprejel zaposlitev v regiji, kjer prevladuje drug narod, se je moral soočiti z novimi grožnjami njegove varnosti ali izključenosti. Policaji manjšin so pogosto deležni izključenosti v službi, razporejeni so na slabša in manj privlačna delovna mesta, izključeni so iz preiskovalnih nalog. Takšne zlorabe se dogajajo predvsem v RS in delih Federacije, kjer imajo vodilno vlogo Hrvati.

ugodnosti glede na njihovo nacionalno pripadnost. Razeseljenim osebam so tako omogočali lažje pridobivanje gradbenih načrtov, parcel, gradbenega materiala, industrijskih in trgovskih zemljišč. Veliko takšnih demografskih spletk je bilo v RS, čeprav je na obeh straneh prihajalo do izzivanja. Tako so npr. v Federaciji oblasti dovoljevale, da je razseljeni Bošnjak iz nekega drugega dela BiH gradil hišo na vrtu, ki je bila last Srba. Srbi pa so si protizakonito prilastili kar nekaj hiš, ki so bile v lasti Bošnjakov. Tudi kadar zemlja ni bila v privatnem lastništvu, so s spodbujanjem naselitve ene skupine odvrnili naselitev druge. Problem predstavlja tudi gradnja mošeje ali cerkve, čeprav gre za javno lastnino, še posebno v primeru, ko se gradi na območju, ki je pred nacionalizacijo pripadalo drugi verski skupnosti (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

6.4.4 Varnost

Zahvaljujoč mednarodni skupnosti in oblasti v BiH so se splošne varnostne razmere vrnjenih beguncev in notranje razseljenih oseb ter njihove lastnine v zadnjih letih zelo izboljšale. Varnost je eden od zelo pomembnih dejavnikov, ki vpliva na odločitev o vrnitvi. Kljub temu je še vedno prisotno zastraševanje in nadlegovanje žrtev vojnih zločinov. To je tudi eden od ključnih dejavnikov, ki vpliva na to, ali bodo vrnjeni ostali v njihovem izvornem kraju ali ne. Zelo pomembno za varnost ljudi je odkrivanje oseb, ki se jim pripisujejo zločini proti človeštvu in vojni zločini. V BiH je odpovedal sistem, ki naj bi kaznoval takšne ljudi, tudi zato, ker je bilo premalo sodelovanja med Federacijo BiH in RS, na področju sodnih oblasti in policijskih sil. Zbornica za vojne zločine v BiH je, po velikem zavlačevanju in odlašanju, septembra 2005 končno začela z dejavnostjo na tem področju. To je zelo pomemben korak k pospešitvi sodnih postopkov in obtožb za vojne zločince. Pomanjkanje finančnih in drugih sredstev pa ostaja težava, ki vpliva na učinkovitost zbornice in na realizacijo programov za zaščito žrtev.

Za učinkovito zagotavljanje varnosti je potrebno polno angažiranje policije, ki bo pripomogla k odkrivanju vojnih zločincev in k zaščiti žrtev nasilja, nadlegovanja in zastraševanja. Zaenkrat je še vprašljivo pomanjkanje volje policije pri preiskovanju napadov na predstavnike manjšine, predvsem na vrnjene begunce in notranje razseljene osebe in odkrivanje krivcev za te napade, še posebno, kadar so žrtve Romi. Težavo predstavlja tudi šibko in preobremenjeno sodstvo, ki ne uspe izvajati obsodb in kaznovanja (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Čeprav so se splošne varnostne razmere izboljšale in je malo verjetnosti za spopad večjih razsežnosti, to ne pomeni, da nevarnost ni več prisotna. BiH je država, ki se po eni strani srečuje s t.i. modernimi grožnjami, kot so organizirani kriminal, korupcija, tihotapljenje, širjenje orožja za množično uničevanje in terorizem. Po drugi strani pa gre za državo, ki je izšla iz konflikta in ji glavni izziv predstavlja vključevanje v evroatlantske strukture, kar bo državi prineslo neprecenljivo vrednoto, to je varnost (http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/interview_c.html, 21.9.2005).

Nekatere organizacije za človekove pravice, npr. Helsinški komite, so opozorile, da so napadi na vrnjene v obeh entitetah zelo pogosti. Obstaja celo nekaj točk, ki so še posebej kritične. Tako je npr. za Bošnjaka, ki se vrne v Bijeljino ali Prijedor, desetkrat bolj verjetno, da bo žrtev nasilja kot za lokalne Srbe. Vse to kaže, da je nasilje nad vrnjenimi še vedno prisotno in to tudi v bolj »liberalnih« delih RS. Napadi na vrnjene in na njihovo lastnino, celo umori, vse to se dogaja kljub pritiskom mednarodne skupnosti zato, ker policija in tožilci to dopuščajo. Nekateri, ki so krivi največjih vojnih zločinov tudi pri pokolu v Srebrenici, so še vedno obdržali svoje službe v mestni in krajevni administraciji. Zelo pogosto se dogaja, da krivci niso odkriti, ker je to v volji oblasti. Tudi nezainteresiranost in lenost policistov pri preiskavah in nezainteresiranost tožilstva, da rešijo primere, kaže na težko situacijo Nesrbov pri doseganju pravice v regiji tudi kadar so mednarodni mehanizmi vpeljani. Takšni napadi in nezainteresiranost policistov so skoraj nemogoče nenamerni. Napadi na vrnjene se dogajajo tudi v Federaciji BiH, toda pogostost in resnost napadov je manjša kot v RS. Prisotnost vojnih kriminalcev, zločincev v lokalni administraciji, političnih strankah, šolah in neformalnih občinskih strukturah moči bo še naprej zavirala vrnitev po celotni BiH, odstranitev takšnih ljudi pa bo opogumila vrnitev (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006). Beležijo tudi veliko število napadov na nacionalne in verske objekte in spomenike (<http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm>, 17.2.2006) ter provokativno uporabo religioznih in nacionalnih simbolov nekaterih lokalnih avtoritet, kar ustvarja sovražno okolje za tiste, ki se vračajo na območja, kjer predstavljajo manjšino.

Poseben izziv in grožnjo pri varnosti vrnjenih, pri obnovi, razvoju ekonomije in drugih aktivnosti, predstavljajo minska polja. Ko se begunci in notranje razseljeni vračajo v podeželska kmečka okolja, je še toliko težje, ker je njihovo preživetje odvisno od zemlje in živinoreje. S preprečevanjem dostopa do obdelovalnih površin in infrastrukture otežujejo tudi obnovo in razvoj z minami onesnaženih področij (http://www.rtvsllo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=1&c_id=9484&tokens=begunci%20bih. 21.9.2005).

Mine imajo močan socialno-ekonomski vpliv, saj predstavljajo daleč največji varnostni, humanitarni, okoljski, ekonomski in razvojni problem v mednarodni skupnosti. Območja, pokrita z minami, imajo zelo velik vpliv na skupnost, odražajo pa se v velikem številu ranjenih civilistov, kar močno vpliva na zdravje populacije, večje so izgube oseb in živine, uničujejo obdelovalno zemljo, zavirajo oskrbo, proizvodnjo in trgovino, predstavljajo stalen strah in nevarnost, vzbujajo ponovno sovraštvo, nezaupanje in nestrpnost. Mine predstavljajo dnevno nevarnost in strah za ljudi, ki gredo na delo, na polja, v šole ali cerkve. Vsak korak v z minami onesnaženo področje lahko privede do katastrofe (<http://www.itf-fund.si/dokumenti/dokument.asp?id=29>, 13.1.2006). Tabeli v prilogi A prikazujeta število žrtev min v BiH od leta 1996. Do konca leta 2004 je bilo 1.522 žrtev min, od tega kar 1.081 med lokalnim prebivalstvom. Število žrtev min je skladno z očiščenim ozemljem iz leta v leto padalo, a strah med ljudmi je še vedno prisoten.

4,2 % ozemlja BiH je posutega z minami (2.089 km²). Predvidevajo, da je tam 18.600 minskih polj in okoli milijon min in 300.000 drugih eksplozivnih sredstev. Do sedaj so očistili že 39.051 km² osumljenega ozemlja (<http://www.itf-fund.si/dokumenti/dokument.asp?id=29>, 13.1.2006). Minister za notranje zadeve, ki je odgovoren za izvajanje programa očiščevanja min, še vedno daje prednost tistim območjem, kamor se vračajo begunci. Odstranjevanje min, ki je skoraj v celoti financirano s strani mednarodnih donatorjev, naj bi trajalo še kakšnih deset let (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

6.4.5 Zapostavljenost pri izobrazbi

Bosanska osnovna in srednja šola poteka na podlagi treh različnih, nacionalno specifičnih programih, v treh različnih jezikih. Pogosto so učbeniki prepleteni s terminologijo, ki je napadalna in sovražna za vrnjene otroke in njihove starše. Daytonski sporazum je zaupal šolstvo entitetam in kantonom, ki naj bi zgradili spodoben učni sistem in program. To je privedlo do diskriminacije in etnične ločitve, saj imajo ločene učne programe, ki so organizirani po etničnem principu. V 50-ih t.i. »dveh šolah pod eno streho«, predvsem v delu Hercegovine, potekajo ločeni učni načrti. S tem pa prenašajo etnične težnje v novo generacijo. Otroci vrnjenih pogosto ne obiskujejo šole v kraju, kamor so se vrnil. Zato se skupaj s starši vračajo na območja razseljenosti, da bi lahko obiskovali pouk, ki ustreza njihovi etnični pripadnosti. V nekaterih primerih pa ostajajo na območju vrnitve in se otroci vračajo v šole v druge entitete, kar pomeni zelo velike razdalje in dolge vožnje. Ko so oblasti ukinile zastonj prevoz v šole v druge entitete, so ga starši organizirali sami (<http://www.bh->

hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm, 17.2.2006). Nekateri otroci ostanejo pri sorodnikih ali prijateljih, da lahko tam obiskujejo šole, spet drugi se šolam izogibajo in ne hodijo k pouku. Opaziti je upadanje vpisa po celotni BiH, še posebno pri vrnjenih šolarjih v srednji šoli, kar še dodatno kaže na neurejeno šolanje vrnjenih. Dogaja se tudi, da si vrnjeni želijo šole in zahtevajo svojo lastno, a rezultati so slabi in ali nimajo šole ali so le-te neprimerne. Vse to še poslabša položaj vrnjenih, revščino in predstavlja nacionalno izobraževalno zapostavljenost. Nacionalni izključevalni učni program pa ni edini problem, s katerim se srečujejo vrnjeni, predvsem na območjih, kjer predstavljajo manjšino. Starši se pogosto pritožujejo, da so učitelji skoraj vedno iz dominantnih nacionalnih skupin. Sporazum,²³ ki ga je v marcu 2002 podpisal Minister za šolstvo v entiteti, je predvideval za vrnjene otroke, da obiskujejo vse splošne predmete po učnem načrtu v območjih, kamor so se vrnili, in dovoljuje staršem, da izberejo iz »nacionalne skupine« tiste predmete, ki jih sami želijo. Sporazum zavezuje lokalne oblasti, da zaposlujejo vrnjene učitelje in nacionalna sestava učiteljev v šolah mora odražati tisto v družbi. Sporazum je korak v pravo smer in mednarodna skupnost mora vršiti pritisk na kantone in entitete in nadzorovati razvoj na lokalnih stopnjah. Čeprav je bilo veliko dela vloženega v to področje, je še veliko nedodelanega in na dolgi rok je rešitev samo natančen pregled celotnega izobraževalnega sistema, tudi njegovo zakonodajno ogrodje, menedžment, financiranje, izobraževanje učiteljev, vzpostavitev standardov in predvsem izdelava fleksibilnega učnega načrta, ki bo ustrezal vsem nacionalnim skupinam (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

6.4.6 Pokojninsko in zdravstveno zavarovanje

Vrnjeni v BiH se pogosto srečujejo z ovirami pri pridobivanju pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Tudi to vpliva na vrnitev in na znosnost obstoja po vrnitvi. Oviran dostop razseljenih oseb in vrnjenih do zdravstvene oskrbe in socialne varnosti je povezan s pomanjkanjem usklajevanja med entitetami. Še vedno obstajajo različni pogoji za pridobitev in izvajanje zdravstvenega zavarovanja v RS, Federaciji BiH in Okrožju Brčko. Problem je, da obseg zavarovanja ni prenosljiv iz ene v drugo entiteto. Zato morajo pogosto vrnjeni potovati v drugo entiteto, če želijo zdravstveno oskrbo ali kakšne druge usluge socialnih služb. Leta 2001 je bil podpisan sporazum o medentitetskem sodelovanju na tem področju, a izvajanje tega sporazuma ni zadovoljivo (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-

---

²³ Sporazum o prilagoditvi posebnih potreb in pravic vrnjenim otrokom v marcu 2002 in začeli so se tudi pogovori o šolstvu, kjer ne bo prisotna diskriminacija.

2006-71-Add4.doc, 17.2.2006). Če za primer navedem nekoga, ki je pridobil pokojnino v eni entiteti in s tem pravico do zdravstvenega zavarovanja, nima pravice do zdravstvenega zavarovanja v drugi entiteti. Pogosto je bilo za posamezne vrnjene, predvsem mlade osebe, zdravstveno nadomestilo odvisno od tega, ali bo našel delodajalca, ki bo pripravljen plačati njegove prispevke. Vrnjeni, ki je nezaposlen, se registrira pri Zavodu za zaposlovanje in tako lahko pridobi zdravstvene ugodnosti, vendar se mora prijaviti v določen obdobju. Vse to slabo vpliva na odločitev o vrnitvi, zato bi bilo potrebno izgraditi sistem, ki ne bo kaznoval posameznikov, ki so izbrali pravico do vrnitve, ampak jim bo na tej poti pomagal (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

Priznavanje in zaščita civilne žrtve vojne sta različna v posameznih entitetah, zato tudi to, težko pridobivanje statusa civilne žrtve vojne, vpliva na odločitev o vrnitvi za nekoga, ki tak status v entiteti, kjer je razseljen, že ima (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006).

Obstajajo tudi različni pogoji za pridobitev pokojnin in različne višine le-teh v eni in v drugi entiteti, kar je lahko tudi eden od razlogov za vrnitev. Paradoksalna je vrnitev za Srbe v Federacijo BiH, kjer dobivajo nižjo pokojnino, čeprav so stroški višji kot v RS. Odločitev za vrnitev je tako lahko odvisna tudi od višine pokojnine in od stroškov za življenje v posamezni entiteti. Po dogovoru o vzajemnih pravicah in dolžnostih v izvajanju pokojnin in invalidskih zavarovanj med skladi entitet je postalo možno, da prejemnik pokojnine iz sklada, kjer je razseljen, še vedno prejema pokojnino, čeprav se vrne (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006). Dokler bodo obstajali ločeni pokojninski skladi in različni pogoji za pridobitev pokojnin ter bodo le-te različno regulirane s strani države za posamezne entitete, bodo oblasti lahko manipulirale z upokojenci in vplivale na njihovo vrnitev med entitetami (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

6.4.7 Vrnitev zaradi prodaje

Nobena mednarodna organizacija ali vladna služba ne vodi podatkov o tem, koliko tistih, ki potem ko dobijo nazaj svoje stanovanje ali hišo, se odloči, da le-to proda ali zamenja za drugo in se potem preseli. Članki v časopisih pravijo, da je ta praksa kar visoko razširjena, čeprav je bolj pogosta pri stanovanjih kot pri hišah. Podatki so na voljo samo za obnovljeno lastnino, ki je bila obnovljena s pomočjo donacij iz tujine, ker mednarodne organizacije zbirajo te informacije za donatorje, ker le-ti želijo vedeti, kakšen vpliv je imela njihova pomoč. Na

terenu je zelo lahko ugotoviti, da je največkrat v vrnjeno stanovanje ali hišo vseljena največ ena ali dve osebi, ostali pa se tu zadržujejo le kratko – da prodajo ali zamenjajo. V velikem številu primerov obnovljene hiše lastniki koristijo kot vikende in ne malo je tistih, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče na predvojnem naslovu, živijo in delajo pa v neki drugi bosansko-hercegovski občini ali v tujini. V UNHCR npr. nimajo podatka, koliko tistih, ki so vrnjeni iz tujine, se res nahaja na svojih predvojnih naslovih. Ne obstaja tudi nobena institucija, ki bi vodila evidenco o tem, koliko ljudi iz BiH je že drugič zapustilo svoje domove, ker nekateri novinarski zapisi kažejo na organizirano izseljevanje ljudi v Francijo, Nemčijo in Ameriko. Ni težko ugotoviti, da se vračajo predvsem starejše osebe, medtem ko mladi radi puščajo svoje možnosti odprte. Še vedno obdržijo svojo vrnjeno hišo ali stanovanje, čeprav oni stanujejo in delajo drugje. Nekateri oddajajo svoje stanovanje ali hiše in čakajo na izboljšanje zaposlitvenih možnosti ali izboljšanje varnosti v okolju, ko se bodo spet vrnili. Več mladih ljudi se bo vrnilo, če bo manjša diskriminacija pri zaposlovanju, javnih službah in izobrazbi. Medtem pa je stalna vrnitev bolj praksa na vaseh (http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf, 17.2.2006).

Vse manjši je interes za resnično vrnitev, vse večje je zanimanje državljanov, da najdejo možnost in se naselijo na območjih, kjer bodo predstavljali večino ali kjerkoli zunaj BiH. Zastrahuječe je tudi dejstvo, da sta v BiH samo dve občini, to sta Tuzla in Sarajevo center, kjer je več kot deset odstotkov pripadnikov drugih narodov. Pred vojno je imelo samo 20% občin strukturo prebivalstva, v kateri je bil en narod zastopan več kot v 50% od skupnega števila prebivalcev. Danes je država razdeljena na več enonacionalnih območij. Ironično je gledati obnovljene hiše, v katerih nihče ne stanuje, medtem ko nekateri še vedno nimajo kam iti in so še vedno nastanjeni v kolektivnih centrih. Takšnih je v Federaciji BiH 4.500, v RS so ukinjeni, a v nekaterih od njih še živijo nekateri ljudje (<http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm>, 17.2.2006).

6.5 VRAČANJE BEGUNCEV V ŠTEVILKAH

Število vrnjenih beguncev in razseljenih oseb v BiH je nizko, kar je posledica etničnega čiščenja med vojno in vseh oteževalnih okoliščin, o katerih sem pisala v prejšnjih poglavjih in s katerimi se morajo vrnjeni spopadati. Do konca decembra 2005 se je vrnilo le nekaj več kot milijon oseb od skupnega 2.300.000 beguncev in razseljenih oseb. Od teh se jih je 453.464 vrnilo na območja, kjer predstavljajo etnično manjšino. Vendar lokalne avtoritete in zagovorniki človekovih pravic opozarjajo, da so še ti podatki v večini primerov pretirani glede na dejansko število vrnjenih manjšinskih beguncev (<http://hrw.org/wr2k6/pdf/bosnia.pdf>, 17.2.2006).

V nadaljevanju bom predstavila tabele s podatki o številu vrnjenih, beguncev in notranje razseljenih oseb, v Federacijo BiH, RS in Okrožje Brčko od 1.1.1996 do 31.12.2005.

Tabela 6.2: Vrnjeni begunci in notranje razseljene osebe v Federacijo Bosno in Hercegovino od 1.1.1996 do 31.12.2005

FEDERACIJA BOSNA IN HERCEGOVINA										
	BEGUNCI					NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE				
	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj
1996	76,385	3,144	552	33	80,114	101,266	447	1,179	21	102,913
1997	74,552	33,495	2,849	754	111,650	38,821	10,163	3,971	205	53,160
1998	77,310	22,930	4,307	1,453	106,000	9,041	4,040	6,059	300	19,440
1999	17,359	5,960	4,370	491	28,180	14,320	5,747	9,649	219	29,935
2000	4,815	3,498	5,164	569	14,046	9,638	6,660	13,811	172	30,281
2001	1,966	2,285	9,108	542	13,901	9,058	4,890	24,794	343	39,085
2002	3,341	2,080	18,079	290	23,790	6,791	4,632	21,108	624	33,155
2003	897	1,183	5,430	230	7,740	9,356	1,858	14,963	145	26,322
2004	187	310	936	74	1,507	5,669	955	3,277	56	9,957
2005	70	113	313	3	499	1,320	422	1,177	10	2,929
Skupaj	256,882	74,998	51,108	4,439	387,427	205,280	39,814	99,988	2,095	347,177

Vir: UNHCR, <http://www.unhcr.ba/return/T4-1205.pdf>, 28.2.2006

Iz tabele je razvidno, da se je v prvem letu po koncu vojne na svoje domove vrnila skoraj polovica od vseh notranje razseljenih Bošnjakov, ki so se v Federacijo BiH vrnili do konca

leta 2005. Vrnilo se jih je 101.266, skupno število vseh vrnjenih do konca leta 2005 pa je 205.280. Tudi število vrnjenih Bošnjakov beguncev je bilo največje v prvih treh letih po vojni. Vrnili se jih je skoraj polovica od vseh Bošnjakov beguncev, ki so se vrnili v Federacijo BiH do konca leta 2005. V prvih treh letih se jih je vrnilo 228.247, medtem ko se jih je do konca leta 2005 vrnilo 256.882.

Podobno sliko vračanja v Federacijo BiH je opaziti tudi pri Hrvatih, saj se je največ tistih, ki so bili zunaj države, vrnilo v letih 1997 in 1998, od notranje razseljenih se jih je največ vrnilo leta 1997, tj. 10.163, od skupno vseh vrnjenih notranje razseljenih Hrvatov do konca leta 2005, teh je 39.814.

Nekoliko drugačna slika je pri vračanju Srbov v Federacijo BiH. Glavnina vseh vrnjenih do konca leta 2005 se je vrnila po letu 2000, tako beguncev kot notranje razseljenih oseb. Takšen trend vračanja Srbov v Federacijo BiH je, glede na značaj vojne, ki se je odvijala v BiH, nekaj povsem pričakovanega.

Največ vrnjenih beguncev (vse narodnosti) v Federacijo BiH je bilo leta 1997, tj. 111.650 in leta 1998, tj. 106.000, od skupnega števila vrnjenih do konca leta 2005, ki znaša 387.427 vrnjenih.

Največ notranje razseljenih vrnjenih oseb v Federacijo BiH je bilo v prvem letu po vojni. Število le-teh je bilo 102.913 od skupnega števila vrnjenih notranje razseljenih na svoje predvojne domove, ki je 347.177 vrnjenih.

Tabela 6.3: Vrnjeni begunci in notranje razseljene osebe v Republiko Srbsko od 1.1.1996 do 31.12.2005

REPUBLIKA SRBSKA										
	BEGUNCI					NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE				
	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj
1996			7,925		7,925	136	58	61,613	21	61,828
1997	204	73	8,287	66	8,630	626	28	4,481		5,135
1998	1,279	257	2,458	6	4,000	6,765	285	3,080		10,130
1999	1,081	339	1,962	88	3,470	10,587	1,013	1,666	184	13,450
2000	2,818	1,336	139	268	4,561	22,461	456	362	277	23,556
2001	2,676	1,959	47	110	4,792	34,952	471	611	93	36,127
2002	9,119	2,107	134	99	11,459	29,511	351	585	106	30,553
2003	4,343	1,609	50	191	6,193	11,803	123	440	7	12,373
2004	789	140	6		935	7,099	17	602		7,718
2005	735	38	1		774	2,220	15			2,235
Skupaj	23,044	7,858	21,009	828	52,739	126,160	2,817	73,440	688	203,105

Vir: UNHCR, <http://www.unhcr.ba/return/T4-1205.pdf>, 28.2.2006

Zgornja tabela, ki prikazuje vračanje v RS, predstavlja čisto drugačno sliko od prejšnje, ki predstavlja vračanje v Federacijo BiH. V prvem letu po vojni se ni v RS vrnil niti eden begunec, ki je bil po narodnosti Hrvat ali Bošnjak, tudi notranje razseljeni Hrvati in Bošnjaki, ki so se vrnili na svoje domove v RS, so bili zelo redki. Vrnilo se je samo 136 Bošnjakov in 58 Hrvatov. Največje število Bošnjakov beguncev se je vrnilo po letu 2001, skupno se jih je do konca leta 2005 vrnilo 23.044. Podobna slika je tudi pri notranje razseljenih vrnjenih Bošnjakih, saj se jih je velika večina vrnila v letu 2000 in kasneje. Skupno se jih je do konca leta 2005 vrnilo 126.160, največ pa leta 2001, tj. 34.952.

Trend vračanja Hrvatov beguncev in notranje razseljenih oseb je bil zelo podoben trendu vračanja Bošnjakov. Največ beguncev se je tako vrnilo po letu 2000 in enako je bilo tudi z vrnjenimi notranje razseljenimi Hrvati. Skupaj se jih je do konca leta 2005 vrnilo 7.858 beguncev, največ leta 2002, tj. 2.107 in 2.817 notranje razseljenih, največ leta 1999, tj. 1.013. Takšen trend vračanja Bošnjakov in Hrvatov na območje RS je zelo dober odraz tega, kar so morali prestajati v času vojne. V prvih letih je bilo zelo malo vrnjenih zaradi strahu pred

grozotami, ki so se jim zgodile in strahu pred tem, kaj lahko pričakujejo. Zelo veliko hiš in stanovanj je bilo porušenih in niso se mogli vrniti, tudi če je bila želja močna.

Povsem drugače pa je z vračanjem Srbov na ozemlje RS, saj se jih je v prvih treh letih vrnila velika večina od skupnega števila vrnjenih. V prvih treh letih se je vrnilo 18.670 beguncev od skupnega števila vrnjenih, ki znaša 21.009 in 69.174 notranje razseljenih, medtem ko znaša skupno število vrnjenih notranje razseljenih Srbov v RS do konca leta 2005 73.440 vrnjenih. Od 1.1.1996 do konca leta 2005 se je v RS vrnilo 52.739 beguncev (vseh narodnosti) in 203.105 notranje razseljenih oseb (vseh narodnosti).

Tabela 6.4: Vrnjeni begunci in notranje razseljene osebe v Okrožje Brčko od 1.1.1996 do 31.12.2005

DISTRIKT BRČKO										
	BEGUNCI					NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE				
	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj
2000						4,845	663	2		5,510
2001						4,032	599	329		4,960
2002	132	1,746	7		1,885	5,209	336	1,522		7,067
2003	17	60	2		79	702	286	620		1,608
2004						208	56	9		273
2005										
Skupaj	149	1,806	9		1,964	14,996	1,940	2,482		19,418

Vir: UNHCR, <http://www.unhcr.ba/return/T4-1205.pdf>, 28.2.2006

V Okrožje Brčko se je od leta 2000 in do konca leta 2005 vrnilo skupno (vse narodnosti) 1.964 beguncev in 19.418 notranje razseljenih oseb. Od vseh 1.964 beguncev, ki se jih je vrnilo v Okrožje Brčko, se jih je 2002 vrnilo 1.885 in leta 2003 ostalih 79. V drugih letih ni zabeleženo, da bi se vrnil kateri begunec. Največ vrnjenih beguncev so predstavljali Hrvatje, tj. 1.806.

Največ notranje razseljenih oseb se je vrnilo v letu 2002, in sicer 7.067. Vrnjenih je bilo največ Bošnjakov, tj. 14.996, od skupno 19.418 vrnjenih notranje razseljenih oseb.

V letu 2005 ni zabeležene nobene vrnitve v Okrožje Brčko.

Tabela 6.5: Vrnjeni begunci in notranje razseljene osebe v Bosno in Hercegovino od 1.1.1996 do 31.12.2005

CELOTNA BOSNA IN HERCEGOVINA										
	BEGUNCI					NOTRANJE RAZSELJENE OSEBE				
	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj	Bošnjaki	Hrvati	Srbi	Ostali	Skupaj
1996	76,385	3,144	8,477	33	88,039	101,402	505	62,792	42	164,741
1997	74,756	33,568	11,136	820	120,280	39,447	10,191	8,452	205	58,295
1998	78,589	23,187	6,765	1,459	110,000	15,806	4,325	9,139	300	29,570
1999	18,440	6,299	6,332	579	31,650	24,907	6,760	11,315	403	43,385
2000	7,633	4,834	5,303	837	18,607	36,944	7,779	14,175	449	59,347
2001	4,642	4,244	9,155	652	18,693	48,042	5,960	25,734	436	80,172
2002	12,592	5,933	18,220	389	37,134	41,511	5,319	23,215	730	70,775
2003	5,257	2,852	5,482	421	14,012	21,861	2,267	16,023	152	40,303
2004	976	450	942	74	2,442	12,976	1,028	3,888	56	17,948
2005	805	151	314	3	1,273	3,540	437	1,177	10	5,164
Skupaj	280,075	84,662	72,126	5,267	442,130	346,436	44,571	175,910	2,783	569,700

Vir: UNHCR, <http://www.unhcr.ba/return/T4-1205.pdf>, 28.2.2006

Iz zgornje tabele je razvidno, da se je več kot polovica vseh vrnjenih beguncev v BiH do konca leta 2005 vrnila v prvih treh letih po koncu vojne. V prvih treh letih se jih je vrnilo 318.319, od skupno 442.130. Sklepamo lahko, da so se že zelo kmalu počutili dovolj varno, da se vrnejo v svojo domovino. Vrnilo se je 280.075 Bošnjakov beguncev, 84.662 Hrvatov in 72.126 Srbov. V letu 2005 se je vrnilo samo 1.273 beguncev.

Tudi število vrnjenih notranje razseljenih je bilo najvišje v prvem letu po vojni. Vrnilo se je 164.741 oseb, od tega največ Bošnjakov. Tudi glede na skupno število vrnjenih je največ Bošnjakov, 346.436, sledijo jim Srbi 175.910 in Hrvati, katerih število vrnjenih znaša 44.571. Visoko število vrnjenih notranje razseljenih oseb je tudi v letih 2001 in 2002, vrnilo se jih je 150.947. V letu 2005 se jih je na svoje domove vrnilo samo 5.164.

Skupno število vrnjenih beguncev v celotno BiH do konca leta 2005 znaša 442.130, kar predstavlja približno tretjino vseh beguncev, ki naj bi zapustili svojo državo med vojno. Po ocenah, ki sem jih navedla že na začetku, naj bi državo zapustilo okoli 1.200.000 oseb.

Skupno število vrnjenih notranje razseljenih oseb v celotno BiH do konca leta 2005 je 569.700, kar predstavlja približno polovico od vseh notranje razseljenih po koncu vojne. Na začetku naloge sem navedla oceno okoli 1.100.000 notranje razseljenih oseb na ozemlju BiH. Vidimo torej, da se je od skupno 2.300.000 notranje razseljenih oseb in beguncev na svoje domove po koncu vojne do konca leta 2005 vrnilo 1.011.830 oseb, kar ne predstavlja niti polovico. Zavedati se moramo, da tudi številke niso povsem zanesljive in že zaradi težav, ki nastajajo pri štetju le-teh, jih moramo jemati nekoliko z rezervo.

6.6 KAKO NAPREJ

Januarja 2003 so država BiH in entiteti sprejeli Strategijo BiH za izvajanje Aneksa 7. To je prvi dokument na državni ravni po Daytonskem sporazumu. Strategija je vsesplošna orientacija za področje beguncev, notranje razseljenih in vrnjenih. Priznana je bila tudi s strani mednarodne skupnosti. Strategija predvideva ključne akcije in reforme za realizacijo Aneksa 7.

Cilji, načrtovani do konca leta 2006, so:

- zaključiti proces vrnitve notranje razseljenih in beguncev v sodelovanju z UNHCR, EU in OVSE;
- zaključiti obnovo hiš in stanovanj za vrnjene;
- realizacija lastninske in najemniške pravice in vrnitev lastnine;
- zagotovitev pogojev za znosno vrnitev in vključitev v družbo.

Akcije vključujejo tudi usklajevanje zakonov entitet in le-teh z ravno države, usklajevanje izobraževanja, zdravstva, pokojnin in invalidskega zavarovanja, dodelitev socialnih stanovanj in uporabe lastninskih zakonov. Z vprašanji vrnitve se bodo ukvarjali samo še v občinah in na ravni države (http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc, 17.2.2006). Čeprav so tudi na Konferenci o beguncih, ki je bila januarja 2005, pristojni ministri Hrvaške, SČG in BiH podpisali Deklaracijo, v kateri predvidevajo rešitev razseljenosti v regiji do konca leta 2006, pa pravica do vrnitve nima nobenega roka (<http://www.oscebih.org/public/default.asp?d=6&article=show&id=1681>, 9.1.2006).

7. ZAKLJUČEK

Vojna v Bosni in Hercegovini je za sabo pustila skoraj povsem uničeno, razrušeno državo in 2.300.000 oseb je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove. Zatočišča so si poiskali v drugih krajih znotraj države in v tujini. Največ beguncev si je našlo zatočišče v sosednji Srbiji in Črni Gori, v Nemčiji in na Hrvaškem, sledili sta jim Švedska in Slovenija. Vsi so se takrat, v tistih kriznih razmerah, strinjali, da je najbolje, da se begunce namesti čim bliže BiH, saj bi jim to omogočalo lažje vračanje potem, ko bi razmere to dopuščale.

Osnovo za izdelavo načrtov vračanja beguncev in notranje razseljenih oseb je predstavljal Aneks 7 Daytonskega sporazuma. Pomembno je, da se priprave in načrti za vračanje beguncev začnejo že zelo zgodaj, saj so države le tako lahko primerno pripravljene, ko se razmere umirijo in se prvi begunci odločijo vrniti v svojo državo. Begunce je pred vrnitvijo domov potrebno seznaniti z varnostnimi, političnimi, ekonomskimi in socialnimi razmerami, ki so v njihovi državi. Natančno jim je potrebno predstaviti potek vračanja, njih samih in njihovega premoženja, jim omogočiti pomoč pri pridobivanju potrebnih dokumentov in ostalih listin, ki so potrebne, da bi bila njihova vrnitev varna in dostojna. Veliko pomoč pri načrtovanju vračanja predstavljajo natančne statistike o beguncih, saj lahko le tako ugotovijo stanje begunske populacije v neki državi in se soočijo s številom potencialno vrnjenih. Vendar so natančne statistike zelo redke, saj prihaja pri štetju beguncev do velikih težav. Pogosto zato, ker so ponavadi razmere, v katerih begunci odhajajo in prihajajo iz ene v drugo državo, kritične, begunci odhajajo in prihajajo sami, brez spremstva posameznih organizacij in pogosto se ne javljajo pri pristojnih oblasteh, kjer bi morali prijaviti svoj premik. Toda kljub temu si, UNHCR in druge organizacije, ki se ukvarjajo z begunci, prizadevajo narediti statistike kar najbolj popolne.

Potem ko se begunci vrnejo v svojo državo, pa se največje težave šele začnejo. Tudi za to obdobje je UNHCR izdelal programe, s katerimi poskuša pomagati vrnjenim beguncem in vrnjenim notranje razseljenim osebam. Vrnjenim je potrebna pomoč na vseh področjih. Ta pomoč obsega zagotavljanje varnosti in blaginje, pomoč oblastem pri izgradnji pravne in socialne države, pomoč pri vzdrževanju in vzpostavljanju prijateljskih vezi, pomoč pri gradnji in obnovi, pomoč pri zagotavljanju vzdržne reintegracije in finančno ter humanitarno pomoč. Vrnjenim je potrebno predstaviti možnosti, ki jih imajo pri pridobivanju sredstev za obnovo, pri zaposlovanju, izobraževanju, pridobivanju zdravstvenega zavarovanja, pokojnin in drugih socialnih ugodnosti, ki jim pripadajo.

Izdelani dokumenti in načrti omogočajo vračanje beguncev in razseljenih oseb na svoje predvojne domove v BiH. Ta pravica je zapisana tudi v 5. členu ustave, ki pravi, da imajo vsi begunci in razseljene osebe pravico, da se svobodno vrnejo na svoje domove. Vendar to ni tako enostavno, kot se sliši. Čeprav je bilo v BiH v zadnjih letih po vojni narejenega že zelo veliko, še vedno ostaja daleč od predvojne ravni. Vrnjeni se srečujejo z veliko težavami, ki jim onemogočajo normalno življenje in preživljanje. Na drugi strani pa te težave zavirajo proces vrnitve. Glavne ovire predstavlja nevrnjena lastnina predvojnimi lastnikom. Ekonomska situacija je slaba. Brezposelnost je visoka in prisotne je veliko diskriminacije, predvsem v državnih službah, ki so pod direktnim nadzorom nacionalnih strank. Diskriminacija zavira vračanje in znižuje stopnjo zaupanja v državne institucije. V državi vlada velika revščina in težko se živi. Obnova hiš in stanovanj je v veliki meri zaključena, a ostaja še daleč od predvojne ravni. Težave se pojavljajo tudi v šolstvu, kjer so pogosto kršene pravice manjšin, ki se vračajo na območja, kjer prevladuje prebivalstvo druge narodnosti. Neurejene so razmere pri pridobivanju zdravstvenega zavarovanja, saj še vedno obstajajo različni pogoji pridobivanja le-tega v Federaciji BiH, RS in Okrožju Brčko, pristojnosti enega Zavoda za zdravstveno zavarovanje pa segajo samo do meje geografskega območja, ki ga pokriva ta zavod. Težave so tudi pri pokojninah, saj sta njihovo pridobivanje in višina različni v eni in v drugi entiteti. Na podlagi vsega povedanega lahko svojo hipotezo, »Varnostne, socialne in ekonomske razmere v Bosni in Hercegovini od podpisa Daytonskega sporazuma do konca leta 2005 in sprejeti dokumenti omogočajo, da se begunci lahko vračajo na svoje domove, vendar obstajajo omejitve, ki to vračanje zavirajo«, potrdim. Razmere v BiH in sprejeti dokumenti res omogočajo, da se begunci lahko vračajo na svoje domove, a zelo veliko je še omejitev, ki to vračanje zavirajo oz. ga upočasnjujejo.

Strah pred novimi sovražnostmi pri ljudeh ni več prisoten, čeprav je nekatere strah miru. Bojijo se, da mir predstavlja tiho kopičenje sovražnosti, ki bo izbruhnilo, ko bo stopnja zadrževanja le-tega previsoka. Drugače pa jih je, bolj kot strahu pred novimi sovražnostmi, strah tega, od česa in kako naj živijo v državi, kjer ni služb, kjer je socialna varnost nizka in so se državne institucije komaj začele vzpostavljati. Še vedno je prisotna nevarnost, ampak ne v vojaškem smislu, pač pa je prisotno veliko zastraševanja, nadlegovanja in napadov na vrnjene. Iz povedanega lahko drugi del moje druge hipoteze, ki pravi »Glavni oviri pri vračanju beguncev sta nezadostno spoštovanje človekovih pravic in strah pred novimi sovražnostmi«, zavrnem. Potrdim pa lahko prvi del hipoteze, saj je spoštovanje človekovih pravic v BiH stalno kršeno. Ljudem je kršena pravica do zaposlovanja, do izobraževanja,

socialnega varstva, pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja, pravica do dostojnega življenja in preživljanja.

Zaradi vseh težav, s katerimi se vrnjeni srečujejo, je število vrnjenih beguncev in notranje razseljenih oseb nizko. Do konca leta 2005 se jih je na svoje domove vrnilo 1.011.830, kar ni niti polovica. Zato moram svojo tretjo hipotezo zavrniti, saj pravi »Večina beguncev iz Bosne in Hercegovine se je do konca leta 2005 že vrnila na svoje domove«. Takoj pa je potrebno dodati, da se nekateri begunci in notranje razseljene osebe ne bodo nikoli vrnil na svoja predvojna bivališča, ker so si uredili življenje v drugih državah ali v drugih krajih znotraj BiH. Pogosto takšne osebe ne sporočijo spremembe svojega statusa in zato v statistikah prihaja do razlik med številom beguncev in notranje razseljenih oseb in številom vrnjenih beguncev in vrnjenih notranje razseljenih oseb. Nihče pa ne vodi statistike o tistih, ki so BiH, potem ko so se že vrnil, ponovno zapustili. Veliko je takšnih, ki so svoje hiše, stanovanja in ostalo lastnino prodali in se izselili iz države. Nekateri živijo v tujini ali v drugih delih BiH in svoje hiše in stanovanja koristijo kot vikende, nekateri pa so jih dali v najem. Vsi pa poskušajo na nek način preživeti, tudi zato si izbirajo tiste možnosti, ki se jim zdijo najboljše. Rešitev za BiH je sodelovanje in konsenz med Bošnjaki, Srbi in Hrvati, saj jim bo le tako uspelo zgraditi državo, kjer ne bodo kršene pravice enega naroda nad drugim in se bodo državljani, ne glede na nacionalno pripadnost, lahko svobodno gibali po državi brez strahu pred diskriminacijo in zastraševanjem.

8. LITERATURA IN VIRI

Knjige, zborniki, diplomska in magistrska dela:

1. Ager, Alastair (1999): *Refugee: Perspectives on the Experience of Forced Migration*. London in New York: Continuum.
2. *Begunci v Sloveniji* (1993), Zbornik razprav Bled, 4-6.11.1992. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialno varstvo Republike Slovenije.
3. Bučar, Bojko (et al.) (2002): *Navodila za pisanje – Seminarske naloge in diplomska dela*, II. Izdaja. Ljubljana: FDV.
4. Cigar, Norman (1995): *Genocide in Bosnia : The Policy of »Ethnic Cleasing«*. Texas A & M University Press.
5. Čekić, dr. Smail (1994): *Agresija na Bosnu i genocid nad Bošnjacima 1991-11993*. Sarajevo: Ljiljan.
6. Dolinar, Mihaela (1997): *BiH – (Ne)zmožnost reševanja nacionalnega vprašanja na modern način. Analiza dogajanj v letih 1990-1996*. Ljubljana: FDV, diplomsko delo.
7. Doupona Horvat, Marjeta, Verschueren Jef in Žagar Ž. Igor (2001): *Retorika begunske politike v Sloveniji: pragmatika legitimacije*, 2. izdaja. Ljubljana: Mirovni inštitut.
8. Dragnich, Alex N. (1998): *Serbia and Yugoslavia : Historical Studies and Contemporary Commentaries*, East European Monographs, Boulder. New York: Columbia University Press.
9. *Izbrani dokumenti o zaščiti tujcev, prosilcev azila in beguncev* (1999), *Slovenija in Svet Evrope*, številka 11. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope in UNHCR v Ljubljani.
10. Mahmutćehajić, Rusmir (2003): *Sarajevo Essays : Politics, Ideology, and Traditon*. New York: State University of New York Press.
11. Mojzes, Paul (1998): *Religion and the War in Bosnia*. Atlanta, Georgia: American Academy of Religion.
12. Pagon, Milan in Mikuš Kos, Anica (1998): *Begunci v Sloveniji: Pregled dosedanjih aktivnosti*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
13. Pirjevec, Jože (2003): *Jugoslovanske vojne 1991-2001*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
14. Polič, V. (1997): *Statusna stanja človeka in državljana v Republiki Sloveniji 2. del*. Ljubljana: Center marketing INT.

15. Rakočević, Slobodan (1999): Predpisi o tujcih in azilu s komentarjem mag. Slobodana Rakočevića. Ljubljana: Založba Uradni list RS.
16. Silber, Laura in Little, Allan (1996): Smrt Jugoslavije. Ljubljana: Co Libri.
17. Šterbenc, Primož (2000): Odnos pomembnih držav do krize v bivši Jugoslaviji – s poudarkom na Bosni in Hercegovini. Ljubljana: FDV, magistrsko delo.

Članki v znanstvenih, strokovnih publikacijah in tiskanih medijih:

18. Hürner, R.G. (1998): Bosanski konflikt in njegove posledice, Teorija in praksa, 35 (3), 506-514.
19. Klinar, Peter (1992): Mednarodni migracijski trendi in begunci iz Bosne in Hercegovine, Teorija in praksa, 29 (7-8), 773-784.
20. Klinar, Peter (1993): O beguncih v Sloveniji, Teorija in praksa, 30 (1-2), 75-84.
21. Malešič, Marjan (2000/2001): Varnostna razsežnost begunskega fenomena, Ujma 14/15, 224-229.
22. Mesić, Milan (1994): Pogledi na povratak - Hrvatske i Bosansko-hercegovačke izbjeglice, Društvena istraživanja, 14, 619-649.
23. Mesić, Milan (1994): Razlozi izbjeglištva, slom i nada: Hrvatske in Bosansko-hercegovačke izbjeglice, Revija za sociologiju, 25 (3-4), 187-200.
24. Meško, Gorazd (1997): Mednarodna konferenca o migracijskih problemih in beguncih, Teorija in praksa, 34 (2), 344-346.
25. Ramet, Sabrina Petra (1992): War In The Balkans, Foreign Affairs, 71 (4), 79-98.
26. Zavratnik Zimic, Simona (2000): Koncept 'družbene izključenosti' v analizi marginalnih etničnih skupin, Teorija in praksa, 35 (5), 832-848.

Gradivo in prispevki z interneta:

27. 2003 Global Refugee Trends, Overview Refugee Populations, New Arrivals, Durable Solutions, Asylum-Seekers, Stateless and Other Persons of Concern to UNHCR, Ženeva Junij 2004. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.htm?tbl=STATISTICS&id=42aff7e84> (22. september 2005).
28. 2004 Global Refugee Trends, Overview Refugee Populations, New Arrivals, Durable Solutions, Asylum-Seekers, Stateless and Other Persons of Concern to UNHCR, Ženeva Junij 2005. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi->

- bin/texis/vtx/events/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=42b283744 (22. september 2005).
29. 2005 Global Refugee Trends, Statistical Overview of Populations of Refugees, Asylum-Seekers, Internally Displaced Persons, Stateless Persons, and Other Persons of Concern to UNHCR, Ženeva Junij 2006. Dostopno na <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/events/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=4486ceb12> (16. junij 2006).
  30. Ashdown svari bosanske Srbe, Bosanski Srbi so protestirali zaradi predlagane reforme, 17. maj 2005, Sarajevo/Banja Luka – RTV SLO/STA. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=76693&tokens=vra%u00E7anje%20beguncev%20v%20bih (1. september 2006).
  31. Banja Luka proti skupni policiji, Glasno nasprotovanje srbskih poslancev, 31. maj 2005, Banja Luka – RTV SLO/Reuters. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=78008&tokens=vra%u00E7anje%20beguncev%20v%20bih (9. januar 2006).
  32. BiH: Srbi podprli reformo policije Nov korak BiH-a na poti v EU Svet, 5. oktober 2005 19:49
Banjaluka - RTV SLO / Reuters. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=89812&tokens=vra%u00E7anje%20beguncev%20v%20bih (9. januar 2006).
  33. BiH: Srbi podprli reformo policije, Nov korak BiH-a na poti v EU, 5. oktober 2005, Banja Luka – RTV SLO/Reuters. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=89812&tokens=vra%u00E7anje%20beguncev%20v%20bih (9. januar 2006).
  34. BiH: Zavrnjen srbski predlog o policiji, EU od BiH-a zahteva reformo policije, 1. oktober 2005, Sarajevo – RTV SLO/STA. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=89466&tokens=vra%u00E7anje%20beguncev%20v%20bih (1. september 2006).
  35. Bosna in Hercegovina pred in po Daytonu Kronološki pregled dogodkov Svet, 21. november 2005 18:09
Ljubljana - RTV SLO. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=93960 (9. januar 2006).
  36. Bosna po Daytonu ostaja razdeljena Glavna naloga Daytonskega sporazuma končanje vojne Svet, 21. november 2005 09:46, zadnji poseg ob 11:41

- Ljubljana - RTV SLO / Reuters. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=93912 (9. januar 2006).
37. Bosnia and Herzegovina, Country Summary, January 2006, Human Rights Watch, New York. Dostopno na <http://hrw.org/wr2k6/pdf/bosnia.pdf> (17. februar 2006).
38. Convention relating to the Status of Refugees of 28 July 1951. Dostopno na <http://www.mnz.si/si/upl/urupnot/predpisi/azil/Convention%201951.doc> (26. oktober 2004).
39. Gospodarstvo v BiH-u počasi okreva. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=93971 (9. januar 2006).
40. Handbook for Repatriation and Reintegration Activities, Unhcr, Ženeva, maj 2004. Dostopno na <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694> (21. februar 2006).
41. Handbook for Returnees to Bosnia and Herzegovina, avgust 2001, UNHCR. Dostopno na <http://www.unhcr.ba/handbook/eng/handbook.pdf>, 28.2.2006 in Priručnik za povratnike u Bosnu i Hercegovinu, Avgust 2001, UNHCR. Dostopno na <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/prirucnik.pdf> (28. februar 2006).
42. http://www.izvoznookno.si/podatki_o_drzavah.php?akcija=&menu=podatki&podnaslov=&&drzavaID=2002060513443733 (14. oktober 2004).
43. http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=93971 (9. januar 2006).
44. http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=search (9. januar 2006).
45. <http://www.unhcr.ba/handbook/bos/index.htm> (14. september 2005).
46. <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx7home7opendoc.pdf?tbl=PARTNERS&id=411786694> (21. februar 2006).
47. Mine contamination in the region of SEE. Dostopno na <http://www.itf-fund.si/dokumenti/dokument.asp?id=29> (13. januar 2006).
48. Neću Tuđe, Hoću Svoje. Dostopno na <http://www.danas.org/archive-programs-text.aspx?sectionID=261> (25. avgust 2006).
49. Population of Concern to UNHCR: A Statistical Overview (1994). Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa33154> (22. september 2005).

50. Population of Concern to UNHCR: A Statistical Overview (1995). Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa32e82> (22. september 2005).
51. Population of Concern to UNHCR: A Statistical Overview (1996). Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa328c4> (22. september 2005).
52. Protokol o statusu izbjeglica. Dostopno na <http://www.bh-hchr.org/Dokumenti/Protokol%20o%20statusu%20izbjeglica.doc> (17. februar 2006).
53. Reforma policije v BiH-u, Postala bo bolj neodvisna, 29. april 2005, Sarajevo – RTV SLO/STA/EPA. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=74893&tokens=vra%20anjanje%20beguncev%20v%20bih (9. januar 2006).
54. Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law, UNHCR, 2001, Published by the Inter-Parliamenatry Union with the Office of the United Nations High Commisiioner for Refugees. Dostopno na <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=PUBL&id=3d4aba564> (28. februar 2006).
55. Refugees and Others of Concern to UNHCR – 1998 Statistical Overview. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa31ac1#zoom=100> (22. september 2005).
56. Refugees and Others of Concern to UNHCR 1997 Statistical Overview, Statistical Unit UNHCR, Geneva, July 1998. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3bfa31e54#zoom=100> (22. september 2005).
57. Refugees and Others of Concern to UNHCR, 1999 Statistical Overview, UNHCR, Ženeva, Julij 2000. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3ae6bc834#zoom=100> (22. september 2005).
58. Refugees and Others of Concern to UNHCR, 2000 Statistical Overview, UNHCR, Ženeva, Junij 2002. Dostopno na <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/statistics/opendoc.pdf?tbl=STATISTICS&id=3d4e7bec5> (22. september 2005).

59. Report On The Status Of Human Rights In Bosnia And Herzegovina (Analysis for the period January – December 2005), Sarajevo 17.1.2006. Dostopno na <http://www.bh-hchr.org/Reports/reportHR2005.htm> in Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (analiza za period januar – decembar 2005.), Sarajevo 17.1.2006. Dostopno na <http://www.bh-hchr.org/Izvjestaji/izvj2005.htm> (17. februar 2006).
60. Return Summary to Bosnia and Herzegovina from 01/01/1996 to 31/12/2005. Dostopno na <http://www.unhcr.ba/return/T4-1205.pdf> (28. februar 2006).
61. Review of the UNHCR Housing Programme in Bosnia and Herzegovina, November 1998, Inspection and Evaluation Service. Dostopno na <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/publ/opendoc.pdf?tbl=RESEARCH&id=3ae6bd484&page=publ#search=%22review%20of%20the%20unhcr%20housing%20programme%20in%20bosnia%20and%20herzegovina%22> (5. september 2006).
62. Sluzbene novine FBiH br. 19/00 Zakon o raseljenim osobama - prognanicima i izbjeglicama - povratnicima u Federaciju Bosne i Hercegovine. Dostopno na <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2000/zakoni/18%20h%20ras%20osob-progran%20i%20izbjeg.htm> (25. oktobar 2004).
63. Specific Groups And Individuals: Mass Exoduses And Displaced Persons: Report of the Representative of the Secretary-General on the human rights of internally displaced persons, Walter Kälin Addendum Mission to Bosnia and Herzegovina, 29.12.2005. Dostopno na http://www.ecoi.net/pub/henk1_ecn4-2006-71-Add4.doc (17. februar 2006).
64. Srbi v BiH-u znova proti reformi, Že druga zavrnitev reforme, 14. september 2005, Banja Luka RTV SLO/STA. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=87865&tokens=vra%20canje%20beguncev%20v%20bih (9. januar 2006).
65. Statistics on return, refugees and temporarily admitted persons in BiH as at 30 June 2006. Dostopno na <http://www.unhcr.ba/return/index.htm> (25. avgust 2006).
66. The Continuing Challenge of Refugee Return in Bosnia & Herzegovina, 13. december 2002, ICG, Balkan Report No. 137, Sarajevo / Brussels. Dostopno na http://www.ecoi.net/pub/ds220_02403bih.pdf (17. februar 2006).

67. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. Dostopno na http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 (6. oktober 2004).
68. UNHCR Statistical Yearbook 2001, Statistical Annex. Dostopno na http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/template?page=statistics&src=static/statistical_yearbook/2001/toc.htm (22. september 2005).
69. UNHCR Statistical Yearbook 2002. Dostopno na http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/template?page=home&src=static/statistical_yearbook/2002/toc2.htm (22. september 2005).
70. Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Dostopno na <http://www.ustavnisud.ba/?lang=hr&page=texts/constitution/> (31. avgust 2005).
71. Vojaške zadeve: Reforma obrambnih ustanov Bosne in Hercegovine. Dostopno na <http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/military.html> (21. september 2005).
72. Zgodovinske spremembe na Balkanu Intervju Lord Ashdown: visoki predstavnik v Bosni. Dostopno na http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/interview_a.html (18. maj 2005).
73. Zgodovinske spremembe na Balkanu Intervju Nikola Radovanović: bosanski obrambni minister. Dostopno na http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/interview_c.html (21. september 2005).
74. Zgodovinske spremembe na Balkanu Od uresničevanja Daytona do evropske integracije. Dostopno na <http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/art2.html> (21. september 2005).
75. Zgodovinske spremembe na Balkanu Zmagoslavje načel, potrpljenja in vztrajnosti. Dostopno na <http://www.shape.nato.int/docu/review/2004/issue4/slovene/art1.html> (21. september 2005).

Dokumentarna oddaja:

76. Poker v kavarni Dayton (2005), Mednarodna obzorja, Uredništvo zunanjepolitičnih oddaj TVS.

9. PRILOGE

Priloga A: Žrtve min po izvoru, po letih in po mesecih

Žrtve min po letih in po mesecih

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Skupaj
Januar	64	15	13	15	3	5	5	4	0	124
Februar	34	17	9	9	7	3	10	4	3	96
Marec	103	55	35	9	13	14	9	16	4	258
April	105	40	22	11	5	13	9	3	2	210
Maj	60	32	15	7	8	8	5	2	6	143
Junij	58	30	10	4	10	10	3	3	3	131
Julij	57	27	11	7	13	13	3	1	6	138
Avgust	46	26	12	3	17	4	4	6	5	123
September	29	13	4	10	2	6	8	2	4	78
Oktober	32	20	12	5	10	8	9	6	6	108
November	24	8	2	6	6	2	5	6	3	62
December	20	7	4	9	6	1	2	1	1	51
Skupaj	632	290	149	95	100	87	72	54	43	1522

Vir: UNHCR, http://www.unhcr.ba/return/pdf%202004/SP_12_2004.pdf, 28.8.2006

Žrtve min po letih in po izvoru

	Leto									Skupaj
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
Razseljene osebe	90	51	32	31	14	12	5	5	1	241
Begunci	65	32	18	7	19	20	13	19	7	200
Lokalno prebivalstvo	477	207	99	57	67	55	54	30	35	1081
Skupaj	632	290	149	95	100	87	72	54	43	1522

Vir: UNHCR, http://www.unhcr.ba/return/pdf%202004/SP_12_2004.pdf, 28.8.2006